

Jarmila Bednaříková

STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ A SEVER EVROPY

Vikingové
na mořích
i na pevnině

HISTORICA

VYŠEHRAĐ

J A R M I L A
B E D N A Ř Í K O V Á

S T Ě H O V Á N Í
N Á R O D Ů
A S E V E R E V R O P Y

Jarmila
Bednaříková

STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ A SEVER EVROPY

Vikingové
na mořích
i na pevnině

Vyšehrad
Praha
2017

HISTORICA

EDICE HISTORICA

Ilustrace vybrala autorka

Vyobrazení na s. 44, 51, 66, 78, 84, 97, 108,
130, 132, 186, 209, 210, 211, 215, 233

a v příloze obr. 2, 4–6, 10–13 převzata z:

Williams et al, The Viking. Nationalmuseet København 2013

Typografie Zdeněk Stejskal

Odpovědný redaktor Filip Outrata

E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2017 jako svou 1580. publikaci

Vydání v elektronickém formátu první
(podle prvního vydání v tištěné podobě)

Doporučená cena E-knihy 180 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

© doc. PhDr. Jarmila Bednaříková, CSc. 2017

ISBN 978-80-7429-839-4

Tištěnou knihu si můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

OBSAH

ÚVOD	9
NEJSTARŠÍ ZPRÁVY O GERMÁNSKÉM SEVERU	16
DOBA VIKINSKÁ – PŘECHODNÉ OBDOBÍ DĚJIN	34
Státy přechodného období mezi starověkem a středověkem	35
Severští králové	40
SPRÁVA SKANDINÁVSKÝCH ÚZEMÍ, SPOLEČNOST, ZÁKONY A VOJENSTVÍ	61
Královská správa	61
Složení skandinávské společnosti	65
Právo vikinského období	68
Vojenství a vikinské lodi	72
VIKING A JINÉ ZDROJE OBŽIVY	81
Výboje, usídlování, tributy a výkupné	81
VIKINGOVÉ A KARLOVSKÁ ŘÍŠE	87
BRITÁNIE, IRSKO, SKOTSKO A OSTROVY V MOŘÍCH OKOLO NICH	129
Island a Grónsko	143
Objevení Vinlandu	147
VIKINGOVÉ VE STŘEDOMOŘÍ	155
NORMANI V RUSKU A JEJICH VZTAHY K BYZANCÍ	176
DALŠÍ ZPŮSOBY OBŽIVY V DOBĚ VIKINSKÉ	190
Zemědělství	190
Řemesla	194
Obchod	196

INTEGRACE.....	201
POLYTEISTICKÉ NÁBOŽENSTVÍ A ETIKA VIKINGŮ.....	207
PRAKTIKY CHRISTIANIZACE NA GERMÁNSKÉM SEVERU.....	219
ZÁVĚR.....	247
Prameny	251
Literatura	255
Osobní jména	260
Kmeny, národy	266
Zeměpisné pojmy	269

ÚVOD

Počátek vikinského období je kladen do doby kolem roku 800 po Kr. Předcházela mu doba zvaná vendelská, v níž se utvářela řada charakteristických rysů vikinské epochy a jejíž začátek je datován do poloviny 6. století.¹ Stanovení periodizačního mezníku, který by opravdu uspokojivě vyjádřil konec vikinského věku, je značně obtížné. Dění tohoto období zasáhlo totiž kromě Skandinávie i mnoho jiných oblastí: Britské ostrovy, franskou říši a následné státní útvary, které na jejím území vznikly, Pyrenejský i Apeninský poloostrov, Island a Grónsko, území Slovanů a dalších etnik v Pobaltí, byzantské říše nebo Ruska. Každá z těchto oblastí by svou vikinskou dobu mohla vymezit trochu jinak.² Vrchol vikinských výbojů a migrací v celoevropském měřítku představuje však 9. a 10. století.

Prameny, z kterých lze vikinské období poznávat, jsou početné a různorodé. Jde např. o kroniky evropských států, ležících mimo Skandinávii – latinsky psané prameny z franské říše či jejích nástupnických států, v latině i v domácích jazycích vzniklé kroniky z oblasti dnešní Británie a Irska, latinské prameny z území Itálie a řecké původem z byzantské říše, Nestorův letopis sepsaný ve staré ruštině, a velmi důležité jsou i arabské prameny z různých končin muslimského světa. Dále o této době vypovídají prameny vzniklé přímo ve Skandinávii či jiném normanském prostředí, jako díla Ariho Moudrého, Snorriho Sturlusona, Starší Edda, početné islandské a norské ságy či básně skaldů, islandské zákony, kronikář Saxo Grammaticus, kroniky vzniklé v normanské Normandii, různé legendy o světcích. Při studiu zdrojů severské provenience seznáme, že i ságy a básně měly sloužit především k uchovávaní historické paměti a mohou být cenným pramenem. Záleží na tom, jaké informace v nich hledáme. Např. pro sakrální pojetí vlády na germánském severu, polyteistické zvyklosti, vikinské lodi a cesty, vojenství, myšlení, morálku, ale i vývoj některých institucí správy

¹ ARHENIUS, B. Vendelzeit. In Reallexikon der germanischen Altertumskunde Bd. 32. Berlin–New York 2006, s. 132n.

² V současné literatuře se nejčastěji jako závěrečný periodizační mezník vikinské doby vyskytuje polovina 11. stol. Pojem vikinská doba vytvořil v r. 1873 J. J. A. WORSAAE v díle „De Danskes Kultur i Vikingetiden“.

mají leckdy vysokou hodnotu a epigrafika i archeologie potvrzuje stále víc jejich údajů.³ Dále k poznání vikinské doby značně přispívají runové nápisy a obrazové kameny, a velmi mnoho nových poznatků především v poslední době přinesla archeologie.

Význam pojmu „Vikingové“ bývá někdy vykládán jako „obyvatelé fjordů“⁴, nověji můžeme tuto etymologii nalézt např. v práci francouzského badatele R. Boyera.⁵ Nicméně nemálo pramenů užívá tohoto pojmu ve smyslu „bojovníci, nájezdníci, námořní lupiči“, a to někdy bez ohledu na etnicitu. Snorri Sturluson např. hovoří o estonských nebo slovanských Vikinzích.⁶ Ve Starší Eddě, v První písni o Helgim, vítězi nad Hundingem, jsou „vikingové“ v podstatě synonymem pro hrdiny.⁷ Ve Druhé písni o Helgim čteme (o valkyrje), že „... vítězila jak víkingové. Až v zajetí ji Helgi vzal“⁸ a hrdinka Brynhild (která je vlastně převlečený Helgi) o sobě také říká, že byla na vikinských výpravách.⁹ Velmi instruktivně pojem Vikingové vykládá slovník, který byl v 10. století pořízen ke staroanglické básni Widsith, v níž jsou Vikingové nazýváni *Wicinga cynn*.¹⁰ Ve slovníku se dočteme následující: *Pirata vel piraticus* – *Wicing. Archipirata: Yldest Wicing*. Vikingové jsou zde tedy mořští lupiči, piráti. Pojem *piratae* se v dobových latinských pramenech nejednou vyskytuje jako synonymum pro Vikingy, což je nepochybně jedním z nejpřesvědčivějších důkazů pro výklad tohoto označení.¹¹

³ Srovnejme například tyto informace: Hákon Dobrý podle Heimskringly zrušil zasvěcení poháru starým božstvům znamením kříže. Kříž býval vyrýván i na arabské mince, nesoucí výroky z koránu. Písemné svědectví o určité praxi je tu potvrzeno hmotným.

⁴ Srov. Cambridge Medieval History III (dále CMH III). Cambridge 1922, s. 309; *vik* je norský pojem pro fjord. Dalo by se připomenout, že ve starém jazyce Franků pojem *wig* také označoval bojovníka (najdeme jej např. ve jméně Chlodwig).

⁵ R. BOYER, Pour présenter les Vikings. www.clio.fr..biblioteque/pour_presenter_les_Vikings.asp, s. 11. Autor píše, že jde především o charakteristiku obchodníků, která je ve slově Vikingové akcentována, a chápe tedy termín vik jako fjord. Slovo „vara“ v pojmu Varjagové vykládá jako *routes*. Dále je zajímavý jeden z názvů pro Vikingy v Irsku: Lochlann, související s jezery (Srov. C. F. KEARY, The Vikings in the Western Christendom AD 789–AD 888. Milwood 1975, s. 193).

⁶ Heimskringla VI 16. (V případě citací 1. dílu Heimskringly označujeme z úsporných důvodů jednotlivé sagy římskými číslicemi. Znamenají: I – Sága o Ynglingzích; II – Sága o Hálfdanovi Černém; III – Sága o Haraldu Krásnovlasém; IV – Sága o Hákonovi Dobrém; V – Sága o Haraldu, zvaném Šedý plášť, VI – Sága o Olafu Tryggvasonovi.)

⁷ První píseň o Helgim, vítězi nad Hundingem 37 a 29.

⁸ Edda, Druhá píseň o Helgim, vítězi nad Hundingem 4 a srov. 24.

⁹ Edda, Brynhildina cesta do podsvětí 3.

¹⁰ Pojem *cynn* sice znamená lid, kmen, a ve výčtu kmenů jsou Vikingové a tzv. Lidvikingové uváděni na třech místech básně (v. 47, 59 a 80). Slovníkové vysvětlení pochází z 10. stol., stejně tak jako písemná podoba básně. Přesto však Widsith vybízí v otázce významu pojmu Vikingové k dalšímu bádání.

¹¹ Srov. např. Adam. IV 6: *pyratae, quos illi Wichingos appellant*.

Dračí hlava ze 7. stol.,
z vendelského období.
(Muzeum Aan de Stroom,
Antverpy).

Zajímavě pojmu *pirata* užíval dánský středověký spisovatel Saxo Grammaticus: O dánském biskupu Absalonovi napsal: ...*non minus piratam se, quam pontificem gessit* (choval se stejně tak jako pirát – rozumějme bojovník – i jako kněz). Slova *pirata* užívá totiž Saxo podle J. R. Haglanda pro bojovníky, a to za víru i proti ní.¹²

Také v nejnovější literatuře k vikinskému období najdeme etymologie stejného typu. Podle J. L. Byocka pojem *vikingar* znamená muže, kteří se sdružili,

¹² J. R. HAGLAND, The Theme of Marriage and Consanguinity in Early Norwegian law. In: Scandinavia and Europe 800–1350. Contact, Conflict, and Coexistence. In: J. Adams and K. Holmann (Ed.). Turnhout 2004, s. 34.

aby si na lodích dobývali kořist.¹³ J. Simpsonová pojem Víkingr vykládá jako „pirát“, víking znamená podle ní cestu za plněním přes moře.¹⁴ Také podle dalších autorů „viking“ znamená ozbrojené nájezdy a pirátství.¹⁵ Skandinávci sami sebe původně nazývali podle území, kde žili: muži z Vestfoldu, Opplandu, atd. Užívali i označení „muži ze severu“. S postupným procesem sjednocování jednotlivých skandinávských království pak přijímali národní jména. Arabské prameny Vikingy nazývaly také *madžús* – mágové (jak se označovali kněží perského zoroastrismu). Nevybrali si tu vojenskou stránku jejich činnosti, ale zaregistrovali hlavně to, že byli pohany.¹⁶ Z uvedeného vyplývá, že pojem Vikingové se přinejmenším v naprosté většině používal pro označení bojovníků, nájezdníků, pirátů a vyjadřoval způsob života těch, s nimiž se autoři pramenů setkali. Někdy jej mohli samozřejmě užít také pro obchodníky, činnost bojovníků a obchodníků však v mnoha případech splývala.

Obtížný může být ovšem i výklad jiných pojmů. Prameny např. leckdy volně zachází s výrazy *Normanni* a *Dani*, přičemž termín *Normanni* může označovat skandinávské Vikingy obecně. Je tomu tak ve franských análech (např. *Annales Bertiniani* užívají pro vikinské nájezdníky v karlovské říši bez nějakého systému výrazy: *pyratae Danorum*, *pyratae Nordmannorum*, *Dani*, *Nor(d)/manni*, *pyratae*) i v Anglosaské kronice.¹⁷ Dále je v anglosaském prostředí pro skandinávské Germány užíváno i obecného označení *haedene* (pohané). Nelze tedy vždy jednoduše a jednoznačně zjistit, z kterého skandinávského území konkrétní Vikingové připluli. Povědomí o existenci Dánska, Norska a Švédska jako určitých, nejprve geografických celků, se v době vikinské teprve utvářelo, a to od 2. poloviny 9. století.¹⁸

Bylo by tedy vlastně třeba zvážit, zda pojem Vikingové psát s velkým, anebo malým v. Ne ve všech případech by však bylo snadné rozlišovat, současníci se většinou nejdříve a také nejčastěji setkávali s germánskými obyvateli Skandinávie jako s nájezdníky a mořskými lupiči a přenášeli někdy jejich název na celá společenství, z nichž tito bojovníci pocházeli, třebaže většina Skandinávců nepochybně žila pokojným životem zemědělců, chovatelů dobytka, řemeslníků a obchodníků. Proto též zůstaneme u dosavadního způsobu užívání i psaní tohoto slova. Pojmy Vikingové a Normani budeme ze

¹³ J. L. BYOCK, *Viking Age Iceland*. London 2001, s. 12.

¹⁴ J. SIMPSON, *Everyday Life in the Viking Age*. New York 1987, s. 11.

¹⁵ G WILLIAMS – P. PENTZ – M. WEMHOFF (ed.), *Viking*. Kopenhagen 2013, s. 17 a 79n.

¹⁶ AZMEH al A., *Barbarians in the Arab Eyes. Past and Present* 134. Oxford 1992, s. 3–18.

¹⁷ Srov. Anglosaská kronika ad a. 787: *III scipu Nordmanna of Heredalande* (tři normanské lodi ze „země ozbrojených lupičů“); v latinské verzi zjistíme, že šlo o Dány.

¹⁸ E. ROESDAHL, *The Emergence of Denmark and the Reign of Harald Bluetooth*; C. KRAG, *The Creation of Norway*. In: S. Brink – N. Price (Ed.) *The Viking World*. Oxford–New York 2008, s. 647 a 653.

stylistických důvodů tam, kde to kontext umožňuje, užívat jako synonyma, a to pro Germány původem ze Skandinávie. V latinských pramenech o Normanech v Itálii a na Sicílii najdeme jen pojem *Normanni*. I to by mohlo být určitým důkazem pro chápání výrazu „Vikingové“ jako „bojovníci, nájezdníci“ (pokud prameny takto neodrážejí fakt, že zřejmě většina jich přišla z Normandie). Nešlo tu o stejná kořistnická tažení, jako např. do karlovske říše. Byli to původně vojáci ve službách italských mocných, z kterých se stali dobyvatelé. Případ Varjagů na Rusi je pak ještě o něco složitější.

Vikingy v nejtradičnějším slova smyslu, chápané jako nájezdníky, ale i slavné mořeplavce a cestovatele, charakterizují velmi dobře verše, napsané na gripsholmském runovém kameni z doby kolem roku 1050, tedy zhruba z konce vikinské epochy: „Odvážně cestovali, daleko se vypravili pro zlato, nasýtí orly¹⁹ daleko na východě, a zemřeli pak na jihu, v zemi Saracénů“. Vikinský vůdce z první poloviny 11. století Ingvar měl přívlastek, který by se dal přeložit jako „Cestovatel do daleka“.²⁰ Dalekých cest se účastnil také Nor Thorer, řečený Pes. Plul z Norska do Bílého moře a zpět. Z dnešního Archangelska prý přes Ladogu a Byzanc doputoval až do Jeruzaléma. Švéd Ormiga navštívil Byzanc, Jeruzalém, Island a obecněji území muslimského chalífátu na východě.²¹

Výboje a daleké cesty byly nejenom „podnikáním“, jehož si, alespoň podle severských pramenů, vážili sami Vikingové, ale i charakteristikami Vikingů v očích jiných současných populací. Výboje začínaly nejprve skromně, rostly se v průběhu 9.–10. století a v následujícím období (s výjimkou Itálie a Sicílie) už zase doznávaly. Prameny evropského kontinentu neumožňují vždy spolehlivě (anebo aspoň s větší mírou pravděpodobnosti) zjistit, jak velká množství Skandinávců útočila, třebaže někdy najdeme přímo počty válečných lodí anebo padlých bojovníků. Anglosaské prameny rozlišují mezi pojmy *here* – což znamená bojovníky na tažení za kořistí, ozbrojené lupičské bandy – a *fyrð* pro větší armádní uskupení.²² Nicméně ani údaje o těch nejpočetnějších vikinských výpravách nemohou společnost vikinské doby představit převážně jako společenství nájezdníků a ozbrojených lupičů. Vždyť stejný dojem učinili i Germáni 1. století př. Kr. na C. Iulia Caesara.²³

¹⁹ Sycení orlů nebo jiných dravců je metaforou pro boj a pobití nepřátel.

²⁰ G. WILLIAMS, Warfare and Military Expansion. In G. WILLIAMS – P. PENTZ – M. WEMHOFF, The Viking. Nationalmuseet København, 2013, s. 81.

²¹ E. OXENSTIERNA, Die Wikinger. Mundus Verlag 2002, s. 285n. Objevuje se vágní pojem Serkland, země Saracénů, myslí se tím snad území chalífátu na východě, ale Snorri Sturluson klade toto území i do Afriky. Srov. A. Ture JOHNSSON, Austr i Karusm och Sarklandsnamnet. Fornvännen 42, 1947, s. 290–305.

²² G. WILLIAMS. In o. c. Viking, 2013, s. 85.

²³ Caesar, Bell. Gall. VI 22.

SEVERNÍ
AMERIKA

• L'Anse aux Meadows

SEVERNÍ
ATLANTSKÝ OCEÁN

SEVERNÍ
MOŘE

Dublin

York

Ribe

Hedeby

Dorestad

Ingelheim •

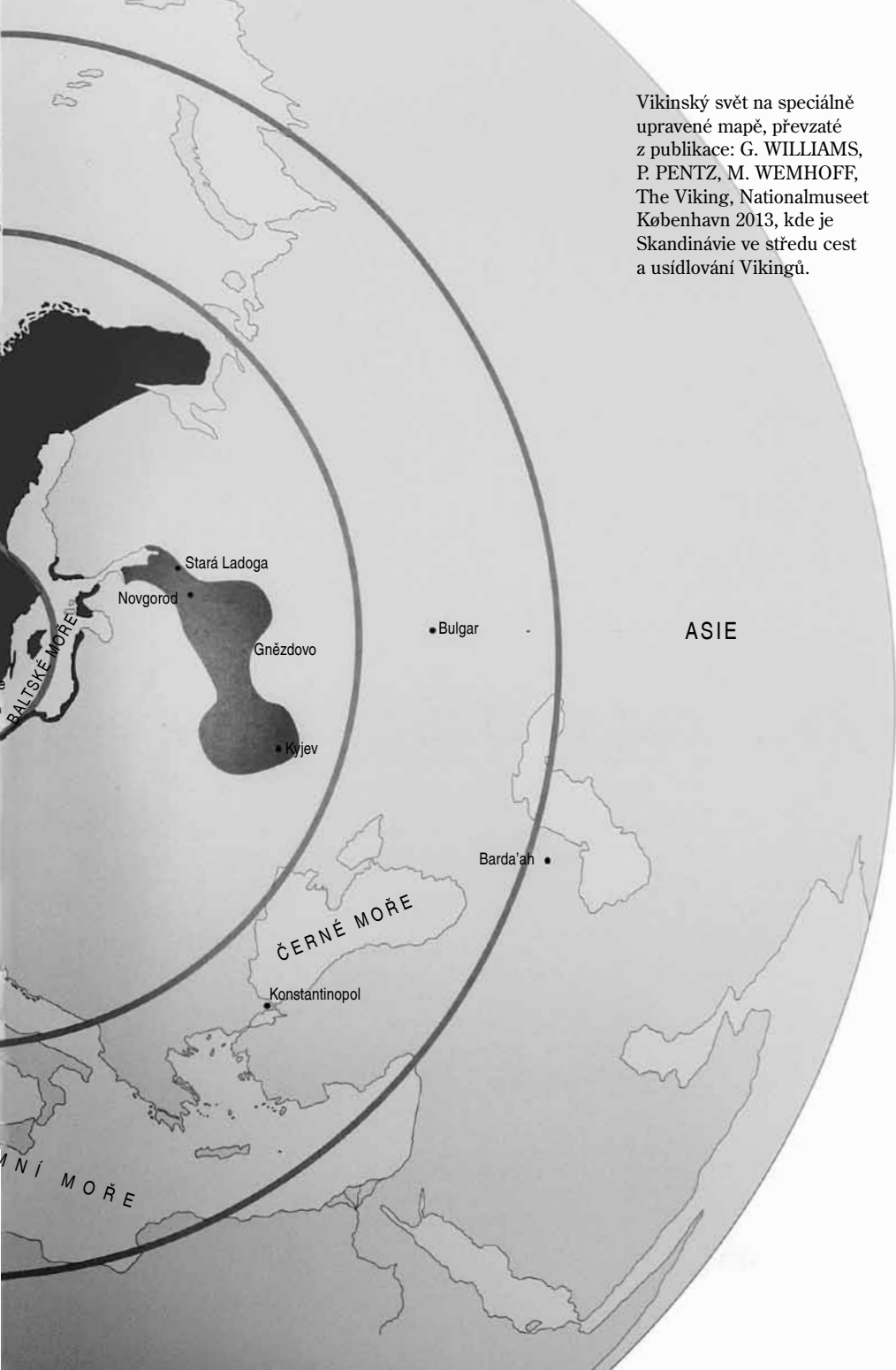
EVROPA

• Córdoba

STŘEDOZEŘÍ

AFRIKA

Vikinský svět na speciálně
upravené mapě, převzaté
z publikace: G. WILLIAMS,
P. PENTZ, M. WEMHOFF,
The Viking, Nationalmuseet
København 2013, kde je
Skandinávie ve středu cest
a usídlování Vikingů.

NEJSTARŠÍ ZPRÁVY O GERMÁNSKÉM SEVERU

Předtím, než přikročíme k popisu jednotlivých institucí a událostí vikinského období, bude vhodné se podívat, co vlastně bylo o domově Vikingů či Normanů, Skandinávii, známo v časech, kdy sem přicházel římský import a byly navazovány první styky s římským impériem, v období, kdy se rodila vikinská společnost i v době, kdy se již o ni musely anebo měly blíže zajímat evropské země, které s ní mírově anebo v rámci vojenských konfliktů přicházely do styku.

Pobaltí a Skandinávie²⁴ se v dílech antických spisovatelů objevují už kolem přelomu n. l. a poté již hojněji od 1. století po Kr. Nejprve jde o zmínky velmi stručné. Císař Octavianus Augustus (27 př. Kr. až 14 po Kr.) se ve svém životopise *Res gestae divi Augusti* chlubí, že jeho loďstvo doplulo až ke hranicím Kimbrů. Hranice dnešního Dánska představovaly tedy pro Římany kolem přelomu letopočtu ještě hodně vzdálenou končinu.

K nejstarším autorům, kteří popisují nejenom některé zdejší kraje, ale i život v nich, patří Tacitus. Jedním z důvodů raného zájmu o tato území byl obchod s jantarem, jemuž podle tohoto antického autora Germáni říkali *glaesum*.²⁵ Tacitus se o „barbarskou“ realitu zajímal ovšem zejména proto, že si už ve své době uvědomoval nebezpečí, které „barbaři“, konkrétně Germáni, pro římskou říši představují.²⁶

Některé z kmenů uváděných Tacitem figurují i ve vikinském období. Za Gotony (předky Gótů, v jeho době sídlícími u ústí Visly a částečně už i na východ od něho) jsou podle něj (směrem na západ) sídla Rugiů a Lemoviů, a po nich v jeho líčení následují Suionové, jedni z předků Švédů. Kromě síly mužů a zbraní tohoto etnika byla už v této době, koncem 1. století n. l., známa i síla loďstev Suionů a Tacitus, jeden z výjimečných antických spisovatelů, kteří se snaží zjistit pravdivé informace o „barbarech“, věnuje proto jejich lodím velkou pozornost. Píše, že byly odlišné od římských. Příd vybíhala na obě strany, takže mohly přistávat z obou konců, nepoužívaly tehdy

²⁴ Balt byl zván mj. *mare Germanicum*, třebaže na jeho březích nežili pouze Germáni; i pobaltské Aesty např. ovšem Tacitus pokládal za Germány, ačkoli patří k Baltům.

²⁵ Tac. Germ. 45.

²⁶ Srov. Germania 33 a 37: *Quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas*.

ještě plachet,²⁷ vesla nebyla upevněna na bocích jako na triérách a různých podobných druzích antických plavidel, byla volná a užívala se k veslování dopředu i dozadu. Už v té době musela být tedy manévrovací schopnost skandinávských flotil značná. Autorovy informace o „neomezených vlád-cích“ a o tom, že muži tady nesmějí volně nosit zbraně, jsou ovšem méně věrohodné. Možná šlo pouze o některé z těchto kmenů, podobné Gotonům, u nichž Tacitus také zaznamenává pevnější královskou vládu.²⁸ Za Suiony sídlily kmeny Sithonů, kteří se ostatním obyvatelům severu podobaly prý ve všem kromě toho, že jim vládla žena, což Tacitus považuje za velikou hanbu²⁹ a my za svědectví o určitém vývojovém stadiu rodové společnosti.

Severovýchod Evropy obývali podle Tacita mj. také Finové (*Fenni*). I o těchto budoucích Skandinávcích už píše, i když ne zrovna s obdivem. Jsou podle něho divocí a neobyčejně chudí. Kromě luků nemají jiné zbraně, a protože jim chybí železo, hroty šípů vyrábějí z kostí. Neznají koně, nemají pevné příbytky, jen chatrče, spletené z větví. Živí se divoce rostoucími bylinami a lovem. Nestarají se o náboženství.³⁰ Topoi se tady mísí se skutečností, ale skutečnost převládá.

Pomponius Mela³¹ v 1. století po Kr. píše, že severně od řeky Labe se rozkládá veliký mořský záliv, zvaný Codanus, v němž jsou hojně velké i malé ostrovy. Jejich obyvateli se nezabývá, ale zato u něj poprvé najdeme název Scandinavia. Za ostrov byla považována po celé období antiky. Pod stejným názvem jako Mela uvádí Skandinávii v témž století také polyhistor Plinius Starší.³²

Klaudios Ptolemaios, jeden z nejznámějších antických geografů, ve 2. století po Kr. píše, že v Severním oceánu (má tady na mysli i Balt) jsou čtyři velké a tři malé ostrovy, které se nazývají „Skandiai“. Je však obtížné určit,

²⁷ Jde o údaj, který lze ověřit prostřednictvím vyobrazení na skandinávských obrazových kamenech. Zato údaj o „dvoji přídi“ by mohl napovédět, že vývoj vikinských typů lodí začíná dříve než v 5. stol. (viz níže).

²⁸ Starobylost rodu Amalů přitom zdůrazňuje i Jordanes (srov. např. *Get.* 78) a oba autoři se takto vzájemně potvrzují. U germánských kmenů, pocházejících ze severu Evropy, existovala silná sakralita vlády, vlastnost, která vedla velmi záhy k vytvoření dynastií. Vláda se sakrálními rysy mohla na antické vzdělance působit jako „neomezená“, třebaže král měl patriarchální moc a silně závisel na sněmech bojovníků.

²⁹ Tac. Germ. 44n.

³⁰ Tac. Germ. 46.

³¹ Mela, *De situ orbis* III 3, 31 a III 6, 54: *Super Albim Codanus ingens sinus magnis parvisque insulis refertus, est. ... Scandinavia, quam adhuc Teutoni tenent.* Mela vychází ze ztraceného spisu M. Terentia Varrona, který žil v době Octaviana Augusta (srov. J. SVENNUNG, *Jordanes und Scandia*. Stockholm 1967, s. 7.)

³² Plin. NH IV 96; VIII 39.

co Ptolemaios ve svém díle *Geógrafiké Hyfégésis* těmito Skandiemi přesněji myslí. Největší a nejvýchodnější z nich totiž, jak tvrdí, leží u ústí Visly.³³ Nedá se říci, zda šlo např. o Oland, Gotland, nebo některý menší ostrov. Takový popis činí potíže i při hledání původního domova Gótů, protože jejich původ ze Skandinávie, o němž píše Jordanes, nemusí znamenat území, jež tímto pojmem označujeme dnes, ale i ostrovy a kraje ve východním Pobaltí a v Povisli, tam, kde sídlá Gótů zachytili Strabón a Tacitus.

Z ostrovů, které leží v severním Atlantiku a posléze náležely k prostředí germánského severu, byl antickým autorům už odedávna znám ostrov, který nazývali Thule či Thyle. Psal o něm už ve 4. století př. Kr. Pýtheas z Massalie,³⁴ jehož dílo *Περὶ τοῦ Ὀκεανοῦ* se nedochovalo. Cituje z něho však Strabón,³⁵ geograf posledního století př. Kr., jenž Thule považuje za nejsevernější území Evropy, o němž se ví velmi málo. Podle Pýthea mělo být vzdáleno šest dní plavby na sever od Británie. Už u tohoto mořeplavce se zřejmě objevila povědomost o zdejších polárních nocích a dnech, velmi pak v antice rozšířená. Je možné, že se již v této době jednalo o znalost Islandu, ačkoli na sever od Británie a za 60. rovnoběžkou leží i Shetlandy a Faerské ostrovy. Pýtheem uváděná doba plavby by ovšem vzdálenosti od Británie k Islandu mohla odpovídat docela dobře. Tzv. Pseudoskyлакův *Periplús* udává např. překonání vzdálenosti z Kartága do Gibraltaru (820 námořních mil) za sedm dní při rychlosti necelých pět námořních uzlů za hod. Z Británie (konkrétně z Blackpoolu) na Island (do přístavu Hofn na východním pobřeží) je dnes udávána vzdálenost kolem 730 mil. Také časově je Pseudoskyлакův údaj Pýtheově zprávě blízký, uvedený popis plaveb vznikl rovněž ve 4. století př. Kr.

Strabón o lidech z Thule píše, že se živí rostlinnou stravou (proso, obilí, konzumují také med).³⁶ Básník Vergilius užívá jména tohoto ostrova jako symbolu Oceánu, nesmírné Octavianovy moci a jeho božství.³⁷ Plinius St.³⁸ o Thule uvádí v podstatě tytéž informace jako Strabón a Tacitus toto území

³³ Ptolem. *Hyfeg.* II 11, 33–35.

³⁴ Plavil se ve službách řeckých obchodníků z Massalie, dnešní Marseille.

³⁵ Strab. *Geographica* I 4; IV 5. Strabón také (VI 34) porovnává klimatické podmínky, panující na ostrově Thule, s podmínkami v pohoří Ural, třebaže cirkumpolární klima se projevuje jen v severnější části tohoto horstva. Taková komparace mohla ovlivnit zvláštní mínění Pomponia Mely (*De situ orbis* III 57), že Thule leží na severovýchodě (na sever od Skythie, kterou antičtí autoři nejčastěji mínili krajiny prostírající se severně od Černého a Kaspického moře, třebaže Skythy umísťovali do celého pásma euroasijských stepí).

³⁶ *Ibid.* IV 5.

³⁷ Verg. *Georg.* I 30: *An deus immensi venias maris ac tua nautae numina colant, tibi serviat Ultima Thyle.* Srov. k tomu: Valerius Probus, *Comm.* In Verg. *Georg.* I 30.

³⁸ Plin. *NH* II 77; IV 16.

lokalizuje někde do blízkosti Orkneji.³⁹ Stručně se o ostrovu Thule zmiňuje též geograf Dionýsios Periégétes ve 2. století po Kr.⁴⁰ a jeho pozdější latinský překlad (Avienus). Nové poznatky se u těchto autorů neobjevují.

Dalším antickým spisovatelem, který se germánským územím na severu, třebaž více na severovýchodě než severozápadě, věnoval, byl ve 3. století po Kr. Solinus ve svém díle *Collectanea rerum memorabilium*.⁴¹ Největší ostrov Germánie se podle něj nazývá „Gangavia“. Mohla by to být Skandinávie,⁴² bližší informace o ní však nepodává.

V Germánii jej zajímají především nerostné suroviny, které byly předmětem vzájemného obchodu (a tento obchod zase zdrojem poznání).⁴³ Z krajiny na severozápadě (kromě Británie) blíže popisuje Irsko a Thule. O moři mezi Irskem a Británií píše, že je po většinu roku pro plavbu nepříznivé a měří 110 mil.⁴⁴ Kolem Británie je mnoho ostrovů a Thule je nejzazší z nich. Za letního slunovratu tu není žádná noc a za zimního žádný den. Za tímto ostrovem je moře „líné“ a zamrzá.⁴⁵

Ammianus Marcellinus věnoval ve svém historickém díle ze 4. století po Kr. mnoho místa též geografii a popisu různých etnik,⁴⁶ vzdálenější severozápad Evropy jej však nezajímal. Jediná zmínka o něm ukazuje, že Thule byla v jeho práci symbolem něčeho pro antický svět hodně odlehlého: *quo etiam, si apud Thyle moraretur Ursicinus, acciri eum magnitudo rerum... flagitabat...*⁴⁷

Orosius (počátkem 5. stol.) uvádí ze severozápadních evropských ostrovů Orcadas (Orkadské ostrovy), kterých je celkem 33, z toho podle Orosia dvacet pustých a pouze 13 obydlených.⁴⁸ Orosiova zeměpisu věnovaná část díla *Historiarum adversum paganos* si vědomě nečiní nárok na popis celé Evropy, po Orkadách popisuje ještě ostrov Thule, o němž tvrdí, že leží

³⁹ Tac. Agricola I 30.

⁴⁰ Perieg. GGM II 106.

⁴¹ Spatřuje se v něm kompilace z Pomponia Mely, Plinia St., Suetoniova díla „Prata“ a dalšího, neznámého pramene. Viz Slovník latinských spisovatelů, 1984, s. 571n.

⁴² Solinus, Collectanea 2. Srov. GRAEESSE, Orbis Latinus, s. v. Gangavia.

⁴³ Solinus, Collectanea 9 a 14.

⁴⁴ Ibid. 22, 2–7.

⁴⁵ Ibid. 22, 9. V době vikinské se mluví o zamrzání moře kolem Islandu. Zeměpisná šířka severního Uralu, s nímž je Thule v antických zprávách často srovnávána, odpovídá Islandu a Thule je také uváděna v singuláru (ne jako např. Orcadas, kde už název sám poukazuje na souostrovi). Antické zprávy však přesto prakticky neumožňují zaujmout k poloze Thule jednoznačné stanovisko.

⁴⁶ Uvádí více než stovku různých kmenů a národů, žijících mimo římskou říši.

⁴⁷ Ammian. XVIII 6, 1: I kdyby se Ursicinus nacházel až na (ostrově) Thyle, závažnost situace vyžadovala jej povolát.

⁴⁸ Oros. Hist. adv. pag. I 2, 78n.

zhruba uprostřed oceánu a je znám jen málokomu.⁴⁹ Budoucí území Dánska, Norska, Švédska a Finska již nezmiňuje.

Nerostné bohatství nebo různé kuriozity germánských krajů na severu sice antické geografy i historiky přitahovaly, ale mnohem více než severní a severozápadní Evropa se v centru jejich zájmu obvykle nacházela Asie a Afrika, kde se zrodily staré a vyspělé civilizace. U autorů doby vrcholícího stěhování národů nás ovšem udivuje, že nevyužili informačních zdrojů, které měli i o vzdáleném germánském severu k dispozici přímo na území říše. Takovou užitečnou zvědavost projevil teprve až raně byzantský řecky píšící historik Prokopios.

O kraje na severozápadě Evropy se Prokopios zajímal v souvislosti se vztahy mezi Byzancí a Heruly.⁵⁰ Informace o ostrovu, který nazývá Thule, a jímž ovšem tentokrát zcela jistě není Island, ale severní oblasti Skandinávie, pokládané za ostrov, získával nejspíše od herulských vojáků v byzantských službách a patří k jednomu z nejcennějších a nejspolehlivějších zpráv o severu Evropy. Nepíše pouze o polárních dnech a nocích, ale i o depresi, která obyvatele v období nocí přepadá, o tom, že většina půdy na tomto „ostrově“ je pustá a v jeho obyvatelných končinách žije třináct kmenů, z nichž každý má svého krále.⁵¹ O tom, že byl informován dobrými znalci tamějšího prostředí, svědčí i to, že se dovedl odpovědět na svou otázku, jak v době půlročního dne nebo noci obyvatelé počítají čas. Herulové v jeho době na sever Skandinávie nejen vyjížděli, ale také se z něho vraceli zpět na území Byzance. Sám historik litoval, že se tam nemůže podívat, ale nepovažoval takovou výpravu za nijak nemožnou. Na nejnižší úrovni ze všech kmenů tu tenkrát byli Skrithifinové, o nichž Prokopios tvrdil, že žijí jako zvířata. Nebyli totiž zemědělci, živil se jen lovem, oblékali se do kůží ulovených zvířat, které sešívali zvířecími šlachami. S muži se lovů účastnily také ženy,⁵² které své děti prý nekojily, ale živily morkem. Pokrokovější kmeny charakterizuje tím, že uctívají mnoho božstev, a popisuje přitom také, jak obětovali prvotiny z válek. Mezi těmito způsoby je i typicky germánské oběšení na stromě.⁵³ Prokopiovy zprávy jsou v mnoha směrech pro další hodnocení vikinského

⁴⁹ Údaj „uprostřed oceánu“ a „známý jen málokomu“ však může napovídat, že skutečně neměl na mysli ostrovy u Británie, která byla římskou provincií a Římané ji celkem dobře znali, především však mohli mít spolehlivé informace od domácích obyvatel.

⁵⁰ Prokop BG II 15, 4–26.

⁵¹ Popisuje tu období vlády kmenových náčelníků, které na germánském severu známe ještě i z části vikinské epochy.

⁵² Tutéž informaci podává o Fennech i Tacitus (Germ. 46). Není tedy jasné, zda tady Prokopios neužil jeho popisu.

⁵³ Původně to byla zřejmě oběť za úrodu. Tacitus (Germ. 12) píše, že takto Germáni trestají zrádce a přeběhlíky. Dny a noci rozeznávali lidé v polárních krajích podle polohy slunce na obloze, podle pohybů měsíce a hvězd.

světa důležité, ba pozoruhodné. Herulové, pocházející ze Skandinávie, se sem běžně vraceli, byli to jistě vynikající mořeplavci a měli dobré loďstvo.

Historik Jordanes, žijící rovněž v 6. století jako Prokopios, se o Skandinávii zajímal zvláště podrobně díky tomu, že odsud byl vyvozován původ Gótů, v jejichž společnosti žil, a snad i on sám byl Gót.⁵⁴ V Severním oceánu leží dle jeho líčení veliký ostrov, který se nazývá „Scandza“, případně „Scandia“. Tento ostrov má podobu citroníkového listu a uzavírá se směrem k protáhlému konci (tedy k severu). Matoucí je jeho líčení, týkající se řeky Visly: Tato řeka se na dohled (*in conspectu*) Scandzy vlévá do „Severního moře“. Na východě má Scandza největší jezero světa (je jím míněno dnešní jezero Vänern), v němž pramení řeka Vagus (Göta), vlévající se do Oceánu. Na západě a na severu je obklopena širým mořem, jež je na severu nesplavné. Baltské moře považuje za část tohoto oceánu a říká, že jsou v něm mnohé, třebaže malé ostrovy. Území těchto ostrovů jsou krutá nejenom nepohostinností svých obyvatel, ale i výskytem divokých zvířat.⁵⁵

Zdá se, že nejasnost Jordanova líčení vzniká především smísením informací převzatých z Ptolemaia, který své Skandinávie umísťuje k ústí Visly, a vědomostí o skutečné poloze dnešního Dánska, Švédska, Norska a Finska, které se k němu mohly nejlépe dostat prostřednictvím ústní tradice nebo i soudobých svědectví Germánů, pocházejících z těchto končin. Svědčilo by o tom i to, že Jordanes sice uvádí kmeny Scandzy, jmenované Ptolemaiem, ale přidává k nim ještě mnohé další. Alexandrijský geograf jich uváděl sedm: Chaideinoi, Favonai, Firaioi, Finnoi, Gútai, Daukiónes a Leuónoi.⁵⁶ Historik Gótů pak kromě dalších jmen podává o některých z těchto etnik i stručné informace. U kmene Adogit⁵⁷ panuje podle něho po čtyřicet dní v létě den a v zimě po stejnou dobu noc. Scretfennové⁵⁸ se neživí rostlinnou stravou, ale obživu jim poskytuje lov a ptačí vejce. Hojnost obživы jim dávaly také močály na jejich území, kde se prý rodilo mnoho zvířat.⁵⁹ O kmeni Suehans⁶⁰

⁵⁴ Jordanova vlastní formulace ohledně jeho původu je nejasná. (Get. 266 a 316: *Nec me quis in favorem gentis praedictae, quasi ex ipsa trahenti /var. trahentem/ originem, aliqua adidisse credat...*)

⁵⁵ Jord. Get. 9; Get. 24. V této pasáži autor popisuje skutečnou Skandinávii, nikoli ostrovy v blízkosti ústí Visly. Uvádí ji totiž do souvislosti s ostrovem Thyle a s Orkadskými ostrovy.

⁵⁶ Ptolem Hyfeg. II 11, 35.

⁵⁷ Podle Mommsenových poznámek k edici šlo o obyvatele norského Nordlandu. S. Doležal upřesňuje, že by mohlo jít o obyvatele oblasti mezi norskými městy Tromsø a Bodø (poznámka 50, s. 196). J. SVENNUNG, o. c. 1967, s. 32–34, v nich spatřuje obyvatele Hálogalandu.

⁵⁸ Jeden z názvů pro Finy, případně Laponce (Samojedy) – srov. J. SVENNUNG, o. c. 1967, s. 41.

⁵⁹ Paulus Diac. Hist. Lang. I 8 píše o jejich obchodování kožešinami.

⁶⁰ Jsou to Svear mezi jezery Mälaren a Hjelmarn, Tacitovi Suiones.

píše, že jeho příslušníci byli chovateli vynikajících koní a široko daleko obchodovali s kožešinami (*sapherinas pelles*)⁶¹. Byli chudí, ale neobyčejně bohatě oblečení, totiž do černých kožešin.⁶²

Kmeny Theustes, Vagoth, Bergio, Hallini a Liothida měly rovinaté a úrodné území, pročež byly znepokojovány útoky nepřátel.⁶³ Po nich dle Jordana následují Athelmil, Finnaithae, Fervir a Gauthigoth, které charakterizuje jako lidi lité a pohotové k vedení válek.⁶⁴ Jordanes popisuje tedy ve Skandinávii kmeny lovecko-sběračské, které navíc obchodují kožešinami, a kmeny zemědělské na jihu a východě oblasti. Na jihu a východě byly, jak z jeho líčení vyplývá, vyspělejší kmeny, u kterých se už zřejmě v této době⁶⁵ také vyvinulo družinné prostředí, milie příštích vikinských výprav.

Kmeny Mixi, Evagre a Otingis⁶⁶ bydlely údajně ve skalních slujích jako v nějakých pevnostech. V poněkud větší vzdálenosti od nich žili Ostrogóti, Raumarikové a Aeragnaricii.⁶⁷ Autor je ničím necharakterizuje, zato o Finnech tvrdí, že jsou ze všech obyvatel Scandzy nejmírnější a s nimi lze srovnat i kmeny Viniviloth.⁶⁸ O Suethidech, žijících snad nejenom ve Švéd-

⁶¹ Protože o kožešinách safírové barvy lze těžko mluvit (modrá liška?), a navíc jsou o něco níže označeny jako černé, nabízí se možnost, že snad mělo jít o *ferinas pelles* (kožešiny divokých zvířat).

⁶² Jord. Get. 16–23.

⁶³ Jord. Get. 22. Identifikace těchto kmenů a jejich sídel či pokusy o ně najdeme např. v Mommsenových poznámkách k jeho edici Jordana, v díle J. SVENNUNGA, o. c. 1967, s. 32–110, v němž je uváděna i další literatura k tomuto tématu, v češtině pak jsou některé identifikace obsaženy v překladu Jordanových děl od S. DOLEŽALA (2012). Dále se z archeologického hlediska problematice jejich identifikací věnoval J. CALMER, který kmeny Bergio přesvědčivě identifikuje s krajem Bjär ve Švédsku, Hallini umísťuje do Hallandu, Athelmil do Himle, Finnaithy do Finveden, Fervir do Fjäre, kmeny Liothida nejspíše do oblasti Luggude ve Skåne. (Territory – and Dominion in the late Iron Age in Southern Scandinavia. In K. Jennbert – L. Larsson – R. Petré – B. Wiszomirska – Werbart (Ed.), Regions and Reflections. Lund 1991, s. 260 a 266.

⁶⁴ Gauthigoth ztotožňuje Mommsen s Ptolemaiovými Gautoi. Také J. SVENNUNG (o. c., s. 65n) je považuje za obyvatele švédských území Västergötland, Östergötland a povodí řeky Vágr (Jordanovy ř. Vagus). Zajímavá je jeho domněnka, že Cassiodorus, Jordanův předchůdce, vytvořil spojení Gautové-Gótové. Jordanovo kompozitum *Gauthigoth* je v tomto směru – a tedy v otázce původu černomořských a dolnodunajských Gótů – skutečně hodno dalšího bádání.

⁶⁵ Vendelské období.

⁶⁶ Vydavatelé Jordanova rukopisu „N“ Giunta a Grillone navrhuji následující úpravu: *Ostrogothae mixti etiam Greothingis*.

⁶⁷ Giunta a Grillone upravují Aeragnaricii na Ragnarici. V tomto vydání je etnonym Ostrogótů vypuštěn. J. CALMER lokalizuje Raumariky do Romerike v jižním Norsku, Ragnaricie do švédského Bohuslānu. (o. c., s. 260).

⁶⁸ Viniviloth mohli být Vinguli v Norsku. Tacitus uvažuje o jisté blaženosti, plynoucí z chudoby Fennů, ale o mírnosti se nezmiňuje (Germ. 46), naopak je pro ně podle něj charakteristická divokost.

sku, ale i v Norsku, píše, že vynikají tělesnou výškou a z jejich rodu pocházejí též Dánové, kteří vyhnali Heruly.⁶⁹ V Norsku uvádí také kmeny Eunixi a Aetelrugi, Augandzi a Taetel,⁷⁰ Granniové žili podle J. Svenunga (s. 101) i podle J. Calmera (s. 61) v Grónsku, o němž už tedy také mohl slyšet.

Důvěryhodnost Jordanových vědomostí v poslední době stále více ověřuje archeologie. J. Calmer⁷¹ shrnul výsledky archeologických výzkumů, které dokládají, že již před 5. stoletím po Kr. vznikaly ve Skandinávii ohraničené sídlištní areály, které představují sociální jednotky, sdružené okolo určitých mocenských center. Podle velikosti těchto areálů šlo zřejmě o kmenové svazy. Tyto jednotky měly společný kult a pozoruhodné je zakončení některých jejich názvů na koncovku „riki“, která znamená vlastně království, říši, zkratka politické uskupení.⁷² Tyto archeologicky zmapované sídelní areály odpovídají situaci, kterou Jordanes popisuje, názvům kmenů, jež uvádí, odpovídají středověké názvy, které tyto sídelní oblasti měly.

Ze středověkých autorů věnoval z pochopitelných důvodů germánskému severu, a zvláště Skandinávii, velkou pozornost Adamus Bremensis.⁷³ Byl kronikářem hambursko-brémské arcidiecéze, která dostala od papeže povolení pro christianizaci nejenom germánského, ale v podstatě celého západoevropského severu.⁷⁴ Získával informace od očitých svědků, misiónářů, i zcestovalého dánského krále Svenda Estridssona (asi 1020–1076). Zachoval mnoho cenných informací, ale přehršel geografických údajů, s nimiž pracuje, mu někdy činila potíže a jindy zase podlehl vlivu starších spisovatelů. Patří totiž k autorům, kteří se nejednou snaží prokázat znalost antické literatury a reálií.

Když hledal etymologii názvu Balt, odvozoval jméno moře z toho, že připomínalo *balteus*.⁷⁵ Uvádí ovšem také, že se mu říkalo moře Barbarů nebo Skythské. Při této příležitosti podává také svědectví o náruživosti Seveřanů podnikat objevné plavby. Velikost Baltského moře se snažil pro-

⁶⁹ Jord. Get. 22–24. Jsou to Švédové, o nichž se autor nejprve krátce zmiňuje právě v Norsku. (srov. J. SVENNUNG, o. c. 1967, s. 97n).

⁷⁰ J. CALMER lokalizuje Eunixy s jistotou pravděpodobností do jihozápadního Norska, etnonym Augandzi do oblasti Egdri na norském pobřeží, Aetelrugi do Rogalandu, který se nacházel v Norsku a na západním pobřeží Švédska, Arochy do norského Hordaru a Rannie do Rom-sdalu v Norsku (o. c. 1991, s. 261).

⁷¹ J. CALMER, o. c. 1991.

⁷² J. CALMER, o. c. 1991, s. 259n; 262; 271.

⁷³ Krátce Skandinávii popsal též v 8. stol. Paulus Diaconus; norský cestovatel Ohthere z Hålogalandu vyličil své cesty (do Bílého moře, do přístavu Hedeby v Dánsku a do Anglie) wessexskému králi Alfredovi Velikému (871–899), a ten je včlenil do svého překladu díla Paula Orosia *Historiarum adversum paganos* I. VII.

⁷⁴ Adam Brem. I 15; Rimbert, *Vita Anskarii* 13; 23.

⁷⁵ Antický pás k zavěšování zbraní.

zkoumat dánský šlechtic Ganuz Wolf⁷⁶ i norský král Harald III. (1015–1066). Prozkoumat celé moře se jim prý nepodařilo kvůli nepřízní větrů a útokům pirátů (Vikingů). Dánové ale stejně tvrdili, že jeho velikost je známa a že za příznivého větru se dá za měsíc z Dánska přelout až do Ruska, na šířku pak že Balt nepřekračuje sto mil.⁷⁷ Adamus mohl za těchto okolností mít k dispozici velmi čerstvé a věrohodné informace o dalekých severních krajinách, pokud si ovšem i sami normanští mořeplavci nepřikrášlovali svá vyprávění o dalekých cestách různými fantastickými bytostmi.

Adamovo líčení Skandinávie začíná popisem dánských krajů; nejprve jej zajímají jejich přírodní podmínky, a pochopitelně stav křesťanské víry. Píše, že na Jutském poloostrově je půda neúrodná, místy slaná, a kromě oblastí, které leží v blízkosti řeky Egdory (Eider), se téměř vše zdá být pusté. Jen málo se v některých oblastech najde obdělávané půdy, někdy i sotva místa, která jsou vhodná pro lidský život. Ačkoli celá Germanie děsí svými hlubokými lesy, Jutsko je v tomto směru ještě hroznější než ostatní kraje. Lidé, kteří jsou na pevnině ohrožováni nedostatkem potravy, jsou na moři vystaveni nebezpečí útoků pirátů. V mořských zálivech se však nacházejí největší obce. Tuto oblast císař Otto I. podrobil zdanění a rozdělil na tři biskupství: Jedno se nachází ve Šlesviku, jemuž se říká také Haithabu a domácí obyvatelé jej nazývají Sliam. Odsud vyplouvají lodi ke Slovanům, do Švédska a až do Byzance. Druhé biskupství bylo založeno v přístavu Ripa (dn. Ribe), odkud plují lodi do Fríska, Anglie i Saska. Třetí bylo založeno v Aarhusu (novější pravopis Århus). Pluje se odsud do Finska, Selandu, do Skåne a Norska.⁷⁸

Adamus tady nepochybně vychází ze znalosti současné situace (jak o tom svědčí např. popis obchodních tras) a ukazuje, jak se centra sociálního a ekonomického vývoje stávala zároveň centry christianizace. Jeho úvodní popis poměrů ve Skandinávii může napomoci k pochopení následků, které vyplynuly ze sociálního vývoje a relativního přelidnění právě těchto území (tedy vikinské nájezdy a migrace). Moderní autoři přírodní a ekonomické poměry v Dánsku vikinské doby pokládají ovšem za velmi přijatelné.

V okolí Dánska vzpomíná Adamus ostrov Funis (Fyn), za nímž se nachází ostrov Wendila. Oba leží v bezprostřední blízkosti Jutska a jsou velmi úrodné. Moře je kolem nich bouřlivé, a i pokud má člověk dobrý vítr, sotva unikne rukám pirátů. Kromě takovýchto a podobných popisů Adamus často

⁷⁶ Zkomolené jméno, snad jarl Ulf z 11. stol.

⁷⁷ Adam. Brem. IV 11. Jako Skythské moře označovala antika zejména moře Černé. Adamus správně hovoří o propojení Baltu se Severním neboli Britanským mořem; zároveň mu však zkušenost vikinských mořeplavců, kteří se mezi oběma těmito moři pohybovali po ruských jezerech a řekách, propojila Balt s Černomořím.

⁷⁸ Ibid. IV 1.

udává směry a přístupy k jednotlivým místům, vzdálenosti po moři nebo pevnině, a jak jsme právě viděli, upozorňuje na nebezpečí, která na cestách číhají.⁷⁹ To vše bylo pro jeho současníky dozajista velmi užitečné.

O ostrově Seelandu (ve vzdálenosti asi 30 km od dnešní Kodaně), kde leželo sídelní město dánských králů Roskilde,⁸⁰ mimo jiné uvádí, že oplývá velkým množstvím zlata, které tu bylo nashromážděno pirátskými nájezdy. Zdejší piráti, o nichž autor dokládá, že je v dánských oblastech nazývali Vikingové a v Sasku Ascomanni (podle termínu pro malou loď, zvanou askr), platili dánskému králi daň, aby jim bylo dovoleno kořistit u „barbarů“. Tohoto dovolení ovšem často zneužívali i proti vlastním lidem. Měli prý i jiné nedobré mravy, o nichž se kronikáři nezdálo užitečné hovořit, leda o tom, že ženy, pokud zcizoložily, jsou ihned prodány a muži, dopadení při urážce majestátu⁸¹ nebo jiném zločinu, chtějí být raději popraveni než bičováni. Dánové nemají jiné tresty než stěti sekyrou nebo otroctví, a když je někdo odsouzen, proslaví se, pokud to bere vesele. Neboť slzami a pláčem a jinými druhy lítosti Dánové pohrdají tak, že není dovoleno plakat ani pro své viny ani pro drahé zesnulé.⁸²

Zajímavě vypráví také o ostrově Farria (Helgolandu): Lidé zde užívají jako paliva slámy a zbytků lodí. Říká se, že pokud piráti (muži na „vikingu“), odněkud přivezou i tu sebemenší kořist, vzápětí zahynou při ztroskotání lodi nebo jsou někým zabiti, žádný se nevrátí domů beze škody. Proto mají ve zvyku poustevníkům, kteří tu žijí, s velkou zbožností přinášet desátky z kořisti. (Je jistě pozoruhodné, že takový druh výkupného pirátství jaksí ospravedlnil a z námořních lupičů učinil zbožné muže). Země je bohatá na plodiny a daří se zde dobytku, žije tu veliké množství ptáků; má jediný pahorek a nerostou tu stromy, obklopena je příkrými skalisky a není sem žádný přístup kromě jednoho, kde se vyskytuje i sladká voda; je to místo uctívané všemi plavci, především však „piráty“. Podle toho dostal také ostrov jméno „Posvátná země“.⁸³ V životopise sv. Willibrorda má jméno Fose-tisland⁸⁴ a leží na hranicích Dánů a Frisů. Naproti pobřeží Fríska a Dánska jsou i jiné ostrovy, ale žádný z nich už není tak významný.⁸⁵

Adama ovšem také zajímalo, jak byli Normani nazýváni antickými autory. Domnívá se, že jim říkali **Hyperborejci**, a vychází přitom z Martiana

⁷⁹ Ibid. IV 4.

⁸⁰ Ibid. 5.

⁸¹ ... *si vel regiae maiestatis rei vel in aliquo fuerint scelere deprehensi...*

⁸² Ibid. 6.

⁸³ Jméno Helgoland je tu odvozováno od *heilig*, posvátný a země, *Land*.

⁸⁴ K této Adamově informaci srov. Vita Willibrordi I 9; *ibid.* 10 a 11; dále: Altfriðus Monasteriensis, Acta s. Ludgeri 19. V tomto případě měl ostrov jméno podle údajně zde uctívaného boha Foseta.

⁸⁵ Adam. IV 2 a 3.

Capelly.⁸⁶ Zde se poprvé s jeho velmi, alespoň z většiny, realistickým a užitečným popisem severních končin Evropy začínají snoubit vlivy ze staré literatury a spekulace.

Skåne je podle Adama z Brém nejkrásnější dánské území,⁸⁷ má dostatek ozbrojených mužů, je bohaté plodinami i obchodem a v jeho době již plné kostelů. Ze všech stran je tato krajina obklopena mořem, kromě jednoho výběžku země, kde jsou hluboké lesy a příkré hory, přes něž se musí putovat do Gothie, „takže nevíš, zda dát přednost nebezpečím na moři nebo na pevnině.“ Severně od Skåne sídlí až k Birce Gótové (to znamená obyvatelé švédských krajů Vestergötland a Östergötland) a pak Suioni, jejichž sídla se podle kronikáře prostírají až k „Zemi žen“. Znalci těchto míst tvrdili, že od Suionů se dá po souši dojít až do Byzance.⁸⁸ Tomuto pevninskému spojení však údajně bránily barbarské národy.⁸⁹

Jeden z nejvýznamnějších Adamových zpravodajů, jenž mu vědomosti o Skandinávii i jiných severních oblastech Evropy předával zřejmě i ve formě veršů, jako to činili skaldové (*Ipse rex recitavit mihi hanc cantilenam*), dánský král Svend Estridsson, kromě jiného Adamovi řekl o velkém ostrově Aestlandu, o němž se říká, že je blízko Země žen, ačkoli neleží příliš daleko na sever od Birky (Björke nedaleko Stockholmu). „Země žen“ může být jednou z důležitých stop antického vlivu na Skandinávii – pokud ovšem dánský král nehovořil o matriarchátu nebo podobné instituci a „zemi žen“ z tohoto vyprávění nevytvořil v rámci svých snah prokázat antické vzdělání Adamus,⁹⁰ který nazývá obyvatelky této země Amazonkami⁹¹ a sebral o nich různá podivuhodná vyprávění: Například se tvrdilo, že počnou, když ochutnají vodu. Jiní zase říkali, že otěhotní od obchodníků,⁹² kteří plují kolem, nebo od svých zajatců, či od monster, která se tu hojně vyskytují. Tuto poslední teorii kronikář považoval za věrohodnější.⁹³ Věřil i tomu, že

⁸⁶ Adam. IV 12; Mart. Capella VI 664: Hyperborejci jsou tu ovšem kladeni k pohoří Ural (Riphajské hory); popis Hyperborejců je poplatný Hérototovi. Adam vychází z toho, že jméno Hyporborejců znamená lidi žijící daleko na severu.

⁸⁷ Tehdy bylo součástí Dánska, dnes patří ke Švédsku.

⁸⁸ Přes území dnešního Finska a evropské Rusko.

⁸⁹ Adam IV 7; 14 a 15.

⁹⁰ Adam. IV 17 a 19. Zajímavé vysvětlení ke vzniku tohoto pojmu podává J. SVENNUNG (o. c. 1967, s. 95): Norové užívali pro Fíny pojmu Kvanové. Název připomíná norský pojem pro ženu (*kvenna, kvinna*). Adama mohla ovšem ovlivnit i Tacitova zpráva o Sithonech.

⁹¹ Herodot. IV 110–116. Jordanes (Get. 44; 51; 56n a 107) také v existenci Amazonek věřil, viděl v nich však ženy skythského původu.

⁹² Jordanes píše, že se jednou za rok setkávají s obchodníky na trzích. Mužské plody pak ponechávají otcům nebo je zabíjejí a vychovávají pouze dívky (Get. 56).

⁹³ Vliv na tento jeho názor mohly mít např. představy antických autorů o původu Hunů (srov. Jord. Get. 21).

po porodu se z mužských plodů stávají psohlavci, z ženských velmi krásné ženy. Kynokefalové jsou údajně ti, kteří mají hlavu na hrudi a mezi slovy štekají.⁹⁴ V Rusku je bylo vidět zajaté. V končinách, kde měly žít Amazonky, uvádí kronikář také Alany nebo Albany,⁹⁵ kteří se vlastním jazykem nazývají Wizzi, a ze všech nejkrutější jsou zde prý Ambrones.⁹⁶ Rodí se s šedinami a píše o nich Solinus. Jejich vlast střeží psi. Jestliže je třeba bojovat, postaví ze psů šik. Jsou tam i lidé bledí, zelení a dlouhověcí, kteří se nazývají Husi.⁹⁷ Za nimi žijí Anthropofagové, živící se lidským masem. Námořníci prý uvádějí také mnohá jiná monstra.

Bájně národy měly žít zejména na východ od Švédska. Historickým národem jsou v Adamových popisech těchto krajín jen Laponci. Jinak zde měly žít Amazonky, Kynokefalové, Kyklópové⁹⁸, Lidojedi (antičtí Anthrópofagové), Jednonožci, apod.⁹⁹ Vesměs jde o bájná etnika, která antičtí autoři umísťovali do Černomoří, do různých krajů Asie (homérické eposy Kyklópy umísťují do východního Středomoří), případně do Afriky.

Antičtí autoři, včetně v Adamově době už zhruba 15 století starého a jinými spisovateli mu zprostředkovaného Hérodotova díla, Adama nepochybně ovlivnili, na druhou stranu však jsou jeho mýty zmatené, mytologickými národy vyšperkované popisy i velmi zajímavým svědectvím o propojení vikinského světa od severozápadu po jihovýchod Evropy, a ještě dál. Srovnajme také jeho následující slova: *Haec habui quae de sinu illo Baltico dicerem, cuius nullam mentionem audivi quempiam fecisse doctorum, nisi solum, de quo supra diximus, Einhardum. Et fortasse mutatis nominibus arbitror illud fretum ab antiquis vocari paludes Scithicas vel Meoticas, sive deserta Getarum, aut litus Scithicum,*¹⁰⁰ *quod Martianus ait: „confertum esse multiplici diversitate barbarorum“. „Illic“, inquit, „Gethae, Daci, Sarmatae, [Neutri,]“*¹⁰¹ *Alani, Geloni, Antropofagi, Trogloditae.“* (c. 20).¹⁰²

⁹⁴ Herodot. IV 191.

⁹⁵ Alani byli sarmatské etnikum v Černomoří a u Kaspiku, po vrcholné době stěhování národů také v Gallii a v severní Africe, ne však na severu. Albanové byly národy u Kaspiku. Tato etnika by v antických líčeních s Amazonkami skutečně souvisela.

⁹⁶ Ambroni doprovázeli na jejich tažení Kimbry a Teutony. Není známo, zda byli germánského, nebo keltského původu.

⁹⁷ Z antických pramenů pokud vím neznámí.

⁹⁸ Adam. IV 25. Kyklópové by mohli být totožní s Hérodotovými Arimaspy (Herodot. IV 13).

⁹⁹ Ibid. IV 25.

¹⁰⁰ Srov. Mela, De situ orbis I 11. 3. *Spectant ad septentrionem Scythiae et litus Scythicum, nisi unde frigoribus arcetur, usque ad Caspium sinum possident.*

¹⁰¹ To je Neurové.

¹⁰² „Toto je, co jsem mohl povědět o onom Baltském moři, o němž se dosud nezmínil žádný z učených mužů, s výjimkou svrchu řečeného Einharda. A snad bylo, jak se domnívám, v antice nazýváno jinými jmény, Skythské nebo Maiótské močály tj. (Azovské moře), pustina Getů anebo skythské pobřeží (viz pozn. 100). Martianus (Capella) o něm píše, že je

Poněkud složitější cestou mohlo dojít k uvedení „Psohlavců“, třebaže ti se také nejednou v antických spisech vyskytují. Nejstarší známá antická zmínka o Psohlavcích pochází od básníka Hésioda ze 7. století př. Kr. Jde o jeho *Katalogos gynaikón*, frg. 40A.¹⁰³ Hovoří se tu o tom, že Boreády zahrnaly Harpyje do země Massagetů a mj. těch, které nazývá Hémikynés¹⁰⁴. Hérodotos¹⁰⁵ je jmenuje v Africe (Kynokefaloi a tvorové, kteří podle tvrzení Afričanů měli prý oči uprostřed hrudi). V prvním případě je podle Hérodota ličení možné, že šlo o psohlavé paviány.

Zevrubný popis života psohlavých lidí najdeme u lékaře a historika Ktésia, který žil kolem roku 400 př. Kr., a to v jeho díle *Indica*.¹⁰⁶ Byl lékařem perského krále Artaxerxa II. (404–359/8) a psohlavé lidi nepopisuje jako nijak zvláště primitivní. V jeho líčení¹⁰⁷ jsou etnikem, které je poplatné indickému králi, žije v horách, živí se lovem, chovem domácích zvířat, sběrem plodů a obchodní výměnou bohatství své krajiny, z něhož nejceněnější je ambra. Mnohé údaje jsou nepochybně přehnané (např. o množství zbraní, které každoročně dostávají), přehnané cifry se nám však v antických popisech objevují často. Největší problém představuje líčení jejich psích rysů. Snad na stejném teritoriu žili i lidoopi, živící se např. týmiž plody, a oba popisy se smísily.

Plinius St. a po něm Claudius Aelianus se o Psohlavcích zmiňují také v Indii a v popisu jejich rysů a života jsou závislí na Ktésiovi.¹⁰⁸ Rovněž středověcí cestovatelé se s Psohlavci „setkávali“. Marco Polo popsal Psohlavce v Asii, konkrétně na Andamanských ostrovech. Ti se ovšem svým způsobem života nepodobali Kynokefalům Ktésiovým. Neměli krále a nebyli prý lepší než divoká zvířata. Pochopitelně také nebyli křesťany.¹⁰⁹

hustě osídleno různými početnými kmeny barbarů. Žijí tu, jak praví, Getové (thrácký kmen) Dákové, Sarmati, Neurové (podle Hérodota skythský kmen), Alani, Geloni, Antropofagové, Troglodyté“. Pojem „sinus“ užívá Adam z Brém většinou pro Baltské moře jako celek, protože v něm viděl záliv Atlantiku. Einhard, na něhož poukazuje (Vita Karoli Magni 12) v Pobaltí správně uvádí Normany, Slovany a Aesty. Spojení severozápadních končin Evropy s Azovským mořem se objevilo i u arabského autora Al-Mas'údího (10. stol.). Píše, že Thule je nejsevernější obydlené místo na světě, je částí Británie a leží u Azovského moře (srov. J. E. MONTGOMERY, Arabic Sources of the Vikings. In o. c. Viking World, s. 551, 556 a 558).

¹⁰³ Napoli: Traversa 1951. Česky: Katalog žen.

¹⁰⁴ Pap. Oxy 1358. Hémikynés (napůl psi) jsou tu umístováni až do východních končin Asie (Massagetové představují v antickém pojetí nejvýchodnější větev Skythů).

¹⁰⁵ Herodot. IV 191.

¹⁰⁶ Photius. Myriobiblion 72. (Ktesias, Indica 37; 40–43).

¹⁰⁷ Arrianos (např. VI 3) Ktésia znal a citoval, ale k jeho líčení Kynokefalů se nevyjadřuje.

¹⁰⁸ Plin. Nat. hist. VII 23; Aelian. De nat. anim. IV 46.

¹⁰⁹ Marco Polo, Milion, III 13.

Jako lidské bytosti Kynokefaly nikdo neumísťuje mimo Asii, jako lidi nebo zvířata (opice) mimo Asii a Afriku.¹¹⁰ Pro germánské prostředí můžeme ovšem hledat i jiné zdroje této představy, než jsou antická vyprávění o Kyno-kefalech. O tzv. psích bojovnících píše v 8. století po Kr. (pro langobardské prostředí) Paulus Diaconus,¹¹¹ a hmotnou obdobou tohoto svědectví mohou být bojovníci ve vlčích maskách, jaké známe např. z tzv. vendelského období.¹¹² Tato vyobrazení ze Skandinávie 6. století po Kr. ukazují, že nešlo o vybájené bytosti, ale o severskou realitu. Pravděpodobně zde můžeme hledat obecnou myšlenku, podle níž kůže příslušného zvířete měla bojovníkovi dodat jeho vlastnosti, šlo o signum odvahy, v některých případech o atribut sakrálního bojovníka se zlem,¹¹³ obřad iniciace muže či bojovníka, případně způsob komunikace obětujícího člověka s božstvem.¹¹⁴

Ve 38. kapitole IV. knihy, opět hlavně na základě informací vzpomínaného dánského krále Svenda, se Adam zmiňuje o tom, že v oceánu byl objeven ostrov, nazvaný Vinland.¹¹⁵ I jeho popis lze připočíst ke kronikářovým zeměpisným znalostem. Rodí se tam víno výborné jakosti, plodiny se tam vyskytují v bohatství, i když je nikdo neseje. Za tímto ostrovem už není v oceánu obyvatelná země.

Adamus vypráví i o dalších objevných plavbách Vikingů: Názor, že jeden den plavby za Islandem je moře již zamrzlé, chtěl prý ověřit normanský předák Harald. Zkoumal šíři Severního oceánu, ale sotva vyvázl živý před propastí, která se nachází na konci světa. Tady se setkáváme s tradiční, i antice známou představou, že na konci světa oceán spadá do hluboké propasti. Základem pro tuto představu může být ve starověké mytologii obecně tradovaný obraz chaosu, představovaného prvotní vodní propastí (např. sladkovodní oceán Absú v Mezopotámii nebo praoceán Nun v Egyptě) a víze Země jako ploché desky.¹¹⁶ Ličení Haraldových plavců potvrzoval hambursko-brémský biskup Adalbert (1043–1072), který vyprávěl, že za doby jeho předchůdce někteří významní Frisoové chtěli prozkoumat moře a vypravili se na sever. Tvrdilo se totiž, že od ústí řeky Wirraha¹¹⁷ směrem k severu už

¹¹⁰ K africkým Kynokefalům by mohl patřit také sv. Kryštof, jak je zobrazován na byzantských ikonách. Srov. L. ROSS, *Medieval Art: A Topical Dictionary*. Westport. 1996, s. 50.

¹¹¹ Hist. Lang. I 11: *Simulant se in castris suis habere cynocephalos, id est canini capitis homines*. Předstírají, že ve svých vojenských táborech mají cynocefaly, lidi s psi hlavou.

¹¹² F. SCHLETTE, *Geráni mezi Thorsbergem a Ravnennou*. Praha 1977, s. 153.

¹¹³ Srovnejme obrazy Gilgameše a Iva, Héraklea a Iva.

¹¹⁴ Srov. např. Pausan. *Perieg.* VIII 2 a přiložený obrázek.

¹¹⁵ Objevení a identifikaci Vinlandu je věnována samostatná kapitola.

¹¹⁶ Myšlenku, že v Oceánu je původ bohů a vůbec všech věcí, převzali i Řekové. Srov. *Ilias* I 201; 302; 246.

¹¹⁷ Dnešní Werra.

Obrazy bojovníků ve vlčích maskách byly používány např. k ozdobě přileb.
Reprodukované obrázky pocházejí z matric, které sloužily pro tepání těchto výjevů.
(Státní historické muzeum Stockholm).

neleží žádná pevnina. Za Islandem je však oceán táhl „k chaosu, té propasti, které pohlcuje vody oceánu a zase je vyvrhuje“. Některé lodi byly ustupujícím mořem uchváceny, jiné vyvrženy zpět a zahrnány daleko od ostatních. Podařilo se jim pak nečekaně přistát u ostrova, který byl kolem dokola chráněn velmi vysokými skalami. Vystoupili tam, aby si toto místo prohlédli, a našli zde lidi, skrývající se v podzemních jeskyních. Před jejich vchody leželo množství zlatých nádob a jiných výrobků z drahých kovů. Vzali z těch pokladů, kolik mohli unést, a šťastní se rychle navraceli k lodím. Tu však uviděli lidi podivuhodné výšky, „které naši nazývají Kyklópy“. Před nimi byli psi, již velikostí také převyšovali tyto běžné čtvernožce. Ti lidé prý lapili jednoho z jejich druhů a vmžiku jej před jejich očima roztrhali. Ostatní unikli. Hlasy obrů je pronásledovaly až na otevřené moře. To vše pak vyprávěli nejprve hamburskému biskupu Alebrandovi (1035–1043). Původ mořského víru, který je ohrožoval, se v oné době nedařilo vysvětlit.¹¹⁸ I Frisoové, nejen Normané, se tedy na svých plavbách setkali s dosud neznámými územími, která, na rozdíl od Vinlandu, prozatím nelze věrohodně lokalizovat.

Ve Švédsku Adam rozlišuje území Suionů a Normanii. Zprávy o nich má od stejného dánského krále, který poznal i Švédsko, kde pobýval u zdejšího vladaře Anunda Jákoba. Své vědomosti se ovšem opět pokouší doplnit

¹¹⁸ *Ita ut ipsi, qui archana rerum phisici perscrutantur, in dubitationem cadant eius rei, cuius ignorant originem. Cumque Macrobius et Beda videantur ex illa re aliquid loqui, Lucanus autem nichil se scire fateatur, diversi auctores variis pugnant sententiis...*

zprávami antických autorů a odvolává se tu na Solina a Orosia, přičemž oba na severozápadě Evropy prokazatelně uvádějí jen ostrov Thule, a Solinova „Gangavia“ je sporný pojem.¹¹⁹ Skandinávie má podle Adama z Brém název podle Svěbů, jejichž území sahala až k Uralu.¹²⁰ Pokusem o ztotožnění Suionů se Svěby však jeho snaha projevit sečtěllost a obeznámenost s antickou tradicí v tomto případě naštěstí končí. Jeho údaje o Švédsku a jeho obyvatelích většinou korespondují se skutečností, jak ji zjišťujeme z ostatních pramenů k této době, snad kromě tvrzení, že si obyvatelé Švédska necení luxusních věcí. To poslední by vikinské epoše příliš neodpovídalo.¹²¹

Prověrme si Adamovu věrohodnost např. na jeho informaci o poměru Švédů k jejich králům a křesťanské víře. Otázky víry jsou u nich podle Adama probírány na sněmech, které nazývají *warb*.¹²² Podobné poměry, debaty a rozhodování o víře právě na sněmech, máme doloženy jak ve vysoko badateli ceněném prameni Vita Anskarii,¹²³ z něhož tu ovšem Adamus nejspíše vychází, tak v pramenech severské provenience, např. v díle Snorriho Sturlusona Heimskringla.¹²⁴ Ve 22. kapitole IV. knihy své kroniky Adamus mj. píše, že Suiones mají krále ze starého rodu,¹²⁵ jejichž moc závisí však na rozhodnutí lidu. „Co společně všichni schválí, to král musí potvrdit, protože vlastní králova nařízení někdy poslouchají neradi.“¹²⁶ „Jestliže se v boji dostanou do tísně, z množství bohů, které uctívají, jednoho vzývají o pomoc. Tomu jsou po vítězství oddáni a dávají mu přednost před ostatními bohy. Nyní však již všichni volají, že bůh křesťanů je silnější než všichni ostatní. Jiní bozi že často klamou, on však vždy poskytuje velmi jistou pomoc ve všech potřebách.“¹²⁷ Stejně tak jako v 9. století, v době Ansgarovy misie, kronikáři hambursko-brémského arcibiskupství postačuje, že skandinávští Germáni alespoň pokládají Krista za mocnějšího a spolehlivějšího než jejich staří bozi. Vypovídá tak shodně jako Ansgarův životopisec Rimbart.

¹¹⁹ V Orosiově případě by ovšem mohlo jít o doplnění jeho zeměpisných líčení anglickým králem Alfredem Velikým.

¹²⁰ Nepravdivý údaj.

¹²¹ Adam. IV 21.

¹²² V severských pramenech se setkáváme vždy s pojmem *thing*, a to v Dánsku, Švédsku, Norsku i na Islandu. Stejně tak tomu bylo i u Germánů v Porýní (srov. Mars Thingsus uctíváný Twihanty; doklady k tomu: J. BEDNAŘÍKOVÁ, Frankové a Evropa. Praha 2009, s. 22).

¹²³ Srov. např. Vita Anskarii 27.

¹²⁴ Heimskringla, např. IV 13; IV 15; IV 17.

¹²⁵ Tady se zřejmě ukazuje vědomost o tradici, která vyvozuje původ švédských králů z rodu Ynglingů. (Srov. Heimskringla I 2–10).

¹²⁶ I podle severských pramenů králové někdy svou moc proti shromáždění ozbrojeného lidu těžko prosazovali. (Srov. např. Heimskringla V 14; ibid. VI 78–80).

¹²⁷ Srov. Vita Anskarii 30 (*magnus super omnes deos*). U samotného Adama srov. také např. slova: *potentissimum deum christianorum offendisse videretur*.

Zajímavé informace Adamus podává o švédských zvycích a právu. Podle svého bohatství má každý dvě, tři i více žen, bohatí muži a náčelníci jich mají bezpočet.¹²⁸ Děti, narozené z těchto svazků, jsou považovány za legitimní.¹²⁹ Trestem smrti se však stíhá, jestliže někdo cizoloží s manželkou jiného, znásilní pannu, okrade někoho o majetek nebo mu učiní příkoří (které autor nekonkretizuje). Pohostinstvím vynikají všechny severské národy, a Suioni především. Soupeří o to, kdo je hoden přijmout hosta.

Adamův popis Norska obsahuje opět většinou věrohodné informace. Píše, že kvůli hornatosti a velkým mrazům bylo Norsko neúrodné, vhodné však pro pastvu dobytka. Dobytek chovali podle jeho svědectví Norové jakýmsi nomádkým způsobem. Na mnohých místech se tehdy pastvou dobytka zabývali ještě i ti nejvznešenější lidé, podobně jako ve Švédsku; žili patriarchálním životem a z práce svých rukou.

Hodně se zdejší lidé živili mlékem, oděvy zhotovovali z vlny. Nucení nouzi, kroužili obyvatelé Norska po celém světě a jako piráti si přinášeli domů obrovskou kořist. Jako křesťané se však posléze naučili být spokojeni i s málem. Jejich mravů si kronikář vysoce cení.¹³⁰ V nejvyšších horách Norska, které nazývá Rifajské, měly žít vousaté ženy a muži skritefinských kmenů. Obývali lesy a zřídka kdy se ukazovali. Odívali se do zvířecích kožešin a měli tak zvláštní řeč, že jim nerozuměli ani nejbližší sousedé.

V norských lesích bylo velmi mnoho zvěře. Žili tu zubři a losi, stejně tak jako ve Švédsku, na slovanských územích a v Rusku.¹³¹ Jen na norském území se však vyskytovali černé lišky a zajáci, bílé kuny a lední medvědi, kteří tady žijí ve vodě, stejně tak jako zubři. Hlavním městem bylo Trondheim, důležitým přístavem byl Vik, místo, které skutečně hraje v historii vikinského období značnou roli.¹³²

O Orkadách (IV 34) hovoří však již kronikář podle Orosia. Je informován i o tom, že o Islandu měl prvně napsat Pýtheas z Massalie. Jako největší zdejší zajímavost uvádí, že je tu led stářím zčernalý a suchý, takže po zapálení hoří.

Některá líčení, která se nám u Adama z Brém zachovala, musela další průzkumníky nebo i misionáře, kterým měl tento příslušník hambursko-brémské arcidiecéze spíše dodávat odvahy, odrazovat, když se v nich objevovali krutí antičtí obři, Psohlavci nebo Lidojedi, když vody oceánu spadaly

¹²⁸ Šlo o souložnice nebo otrokyně, i tyto nesvobodné byly ovšem chápány jako družky. Tyto Adamovy údaje potvrzují např. arabské zprávy o Varjazích.

¹²⁹ Tzv. naturales mohli být v královských rodinách i dědici moci, pokud se některý z nich narodil jako nejstarší syn.

¹³⁰ Adam. IV 30; IV 31. Pojem „Rifajské hory“ označoval u antických autorů Ural.

¹³¹ Rusko tu chápe jako území Varjagů.

¹³² Ibid. 32n.

do propasti chaosu. Setkáváme se tu s jevem, o němž se příliš nemluví. Totiž že dědictví antiky, převažujícím způsobem pro současníky středověku velmi užitečné, mohlo být občas i zavádějící. Antičtí spisovatelé měli totiž velkou autoritu, a tak např. Amazonky přece někde žít musely.

Hambursko-brémského kronikáře je nicméně, i přes některé jeho omyly, třeba považovat za jednoho z nejvýznamnějších středověkých zpravodajů o evropském severu.

Ve stejné době, v jaké Adamus psal, existovala již ovšem i písemně dochovaná svědectví samotných obyvatel Skandinávie o jejich území. Prvním z nich bylo králem Alfredem Velikým uchované líčení norského předáka, obchodníka a cestovatele jménem Ohthere z 9. století.

DOBA VIKINSKÁ – PŘECHODNÉ OBDOBÍ DĚJIN

S Normany prvních staletí jejich dějin se vracíme do doby podobné, jakou bylo tzv. velké stěhování národů. Znovu se setkáváme s prostředím stále významnější náčelnické či rozvíjející se rané královské moci a bojovníckých družin, faktory, které jsou zárodky budoucích států, s válkou jako nepominutelnou oporou královské moci a prostředkem udržování velkých družin, můžeme sledovat příčiny a mechanismus migrací, které končí dočasným nebo trvalým osídlením nových území. Podobně můžeme sledovat vznik a charakteristické rysy raných státních útvarů. V důsledku pozdní christianizace germánského severu se navíc setkáváme i s řadou velmi cenných dokladů o sakralitě náčelnické a královské moci. Narazíme tu ovšem i na podobné metodologické problémy – do jaké míry můžeme věřit staroseverským pramenům, z nichž některé alespoň zčásti připomínají *origines gentium*, známé z období mezi antikou a středověkem, pramenům, jako jsou například historická díla Ariho Moudrého či Snorriho Sturlusona, různé typy velmi početných ság¹³³ či básně skaldů,¹³⁴ kdy máme hovořit ještě o náčelnících a kdy již o králích, jak se vypořádat s případnou tendenčností zpráv o šíření křesťanství ve Skandinávii,¹³⁵ kdy lze určité politické jednotky nazývat státy, kdy jsou Normany, Askomany, piráty apod. míněni Dánové, kdy Norové nebo Švédové.¹³⁶ A to ještě zdaleka nejsou všechna úskalí, s nimiž se při studiu doby Vikingů setkáváme. Přesto jde o období, které nám významně pomáhá pochopit mnohé jevy, související s přechodnými etapami dějin, s rozpadem rodově kmenové společnosti a vznikem států,

¹³³ J. L. BYOCK (o. c., s. 149; 156–158) pokládá islandské ságy za velmi dobrý pramen pro poznání společnosti, ekonomiky, soudnictví, přírodního prostředí, každodenního života. N. PRICE (Belief and Ritual. In o. c. Viking 2013, s. 174) píše, že ságy, třebaže vznikly později, odrážejí vikinskou dobu. Severských pramenů si velmi vážil také dánský kronikář Saxo Grammaticus (Gesta Danorum, Prologus). Nazývá je *thesauri historicarum rerum*. Ve své době (žil 1150–1220) měl zřejmě přitom na mysli hlavně jejich ústní podobu.

¹³⁴ V nejnovější literatuře o době vikinské bývají tyto verše ceněny vysoko. (Srov. C. VILLIAMS et al., o. c. Viking 2013, s. 25.)

¹³⁵ Jako v předchozím období s tendenčností informací o germánských ariánech.

¹³⁶ V pramenech předchozího období germánských migrací mohl např. pojem „Germani“ znamenat jak Germány obecně, tak také jen Alamany.

i s problematikou velkých migrací. Řadu závěrů v tomto směru můžeme vyvodit díky porovnání obou vzpomenutých epoch: stěhování etnik, které probíhalo mezi antikou a středověkem, a doby Vikingů.

Podívejme se tedy nejprve alespoň v stručném přehledu na charakteristické rysy tzv. barbarských germánských států z 5.–8. století, abychom mohli lépe porovnat analogie a rozdíly, vyznačující obě tyto velmi neklidné epochy evropských dějin.

Státy přechodného období mezi starověkem a středověkem

Státy starověkého období, a to bez ohledu na to, zda šlo o státy antické anebo starší státy staroorientálního typu,¹³⁷ můžeme nejlépe charakterizovat jako nábožensko-politicko-právní jednotky. „Barbarské“ státy náboženskou a právní jednotu tvořit nemusejí, jsou však jednotkou politickou, jejich obyvatelé žijí pod vládou a ochranou jednoho krále.¹³⁸ K „barbarským“ germánským státům počítáme království Vizigótů, Ostrogótů, Vandalů, Burgundů, Franků, Lagobardů a Anglosasů, někdy též Svěbů v Hispánii.

Pro politické útvary doby tzv. velkého stěhování národů je velmi typická **polyetnická struktura**. Setkáváme se s ní v útvarech, které nelze ještě považovat za státy, jako byla např. skupina Alatheia a Safraka, která se dostala do římských foederálních služeb a kterou tvořili Góti, Alani a Hunové (Germáni, Sarmati a etnikum uralsko-altajského jazyka). Ostrogótský stát v Itálii tvořili Ostrogóti, Rugiové, Herulové, Skirové, Svěbové, Turcilingové, Alani a Římané, Vandalové vybudovali stát, ve kterém kromě nich žili také Alani a Afrořímané (původně s nimi na římské území postupovali ještě germánští Svěbové). S Langobardy se v Itálii po roce 568 usadili též Sasové, Gepidové, Durynkové, Svěbové, Herulové, Sarmati a Bulhaři a bylo tu pochopitelně rovněž italořímské obyvatelstvo. Tyto vybrané příklady mohou být dostatečným svědectvím toho, že se v chaosu a nebezpečí doby velkého stěhování národů nové sociální útvary vytvářely kolem schopných náčelníků, kteří dokázali etnikům nebo od nich odtrženým skupinám zajistit obranu, obživu nebo půdu a nová sídla, ať už bojem či diplomatickými akcemi. Z tohoto faktu plyne důležitost těchto náčelníků a králů pro státotvorné procesy ve vzpomenutém období.

¹³⁷ Jako například státní útvary v Mezopotámii, Egypt, minójská civilizace, apod.

¹³⁸ Žijí tu např. katolíci a ariáni, případně také polyteisté, panuje právní personalita.

Antické i starogermánské prameny používají pro vůdce různých sociálních skupin poměrně pestroutermínologii: *rex*, ῥῆξ, βασιλεύς, ale také *princeps*, *primas*, *dux*, *iudex*, φύλαρχος, v případě germánských jazyků *thiudans*, *reiks*, *kuning* (*konung*).¹³⁹

Královská moc se u Germánů, kteří figurují v období „velkého stěhování národů“, vytvářela a upevňovala pomocí řady opor. Jednou z nich byla opora v **sakralitě náčelnické a královské moci**. Už Tacitus dosvědčuje u starých Germánů královské rody, když píše, že tyto kmeny si krále vybírají podle urozenosti. Ammianus Marcellinus dokládá u Burgundů 4. století sakrálního vládce s titulem *hendinos*, v gótském prostředí byli podle Jordana králové z rodu Amalungů považováni za polobohy (*anses*), předkem merovejského královského rodu měl být mořský bůh *Neptunus Quinotaurus*. Zbytky prastarého rituálu, spojeného se sakrálními králi, dokládá Einhard ještě pro dobu Karla Velikého.¹⁴⁰ Podobně by se dalo pokračovat dále.

Další oporou královské moci byla **družina**. Počátky vzniku bojovníckých družin máme doloženy už v Caesarových Zápiscích o válce galské.¹⁴¹ Jako plně vyvinutou pak tuto instituci nacházíme u Tacita. Tacitův popis patří k nejceňnějším pomůckám našeho poznání přechodných období v evropských dějinách. Dozvídáme se tu mimo jiné o tom, jak daleko byli mladí bojovníci ochotni putovat za válkou, jak nebylo možné velké družiny vydržovat jinak než z válečné kořisti, jaké vztahy panovaly mezi členy družiny a jejím velitelem, o důležitosti hostin jako způsobu správy území a odměňování družin.¹⁴² Pro dobu „velkého stěhování národů“ význam družiny dokládají např. zákoníky, vzniklé na území franské říše, a to již nejstarší z nich, *Pactus legis Salicae*,¹⁴³ zcela podobně Rothariho edikt, vydaný roku 643 v langobardském státě,¹⁴⁴ anebo dvorské či teritoriální funkce, které

¹³⁹ Termíny ze staroseverských jazyků uvádíme níže.

¹⁴⁰ Tac. Germ. 7; Ammian. XXVII 5, 14; Jord. Get. 78; Fredegar III 11; Einhard Vita Caroli c. 1; příklady ze skandinávského prostředí budeme rovněž uvádět níže.

¹⁴¹ Caes. Bell. Gall. VI 23, 7.

¹⁴² Tac. Germ. 14: *Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci, turpe comitatu, virtutem principis non adaequare. Iam vero infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriae ejus assignare, praecipuum sacramentum est. Principes pro victoria pugnant; comites pro principe. Si civitas, in qua orti sunt, longa pace et otio torpeat plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quae tum bellum aliquod gerunt; quia et ingrata genti quies, et facilius inter ancipitia clarescunt, magnumque comitatum non nisi vi belloque tuentur. Exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. Nam epulae et, quanquam incompti, largi tamen apparatus pro stipendio cedunt: materia munificentiae per bella et raptus.*

¹⁴³ PLS 42.

¹⁴⁴ Zde mají družiníci název *gasindi*.

z tohoto prostředí vznikají, jak to můžeme pozorovat u Franků nebo také ve vizigótském státě, jež se oba udržely dost dlouho na to, aby se tady z družin mohl vyvinout skutečný úřední aparát s pevněji stanovenými pravomocemi úředníků.

Již z výše uvedeného plyne, že za důležitou oporu královské moci musíme pokládat i **válku**. Nejde však jenom o kořist, ale i o to, že válka byla zkouškou panovníkova „královského štěstí“ a často vedla k získávání půdy, kterou král mohl podělovat své bojovníky.

Pro státní útvary období mezi antikou a středověkem musíme k posilujícím faktorům královské moci počítat i vztahy k římské říši, zvláště foederátní poměr, z něhož vznikly státy Vizigótů, Ostrogótů, Franků a Burgundů. Foederátní vztahy znamenaly římské dary, zboží, peníze, tituly a úřady pro velitele foederátů, kteří se tak seznamovali s fungováním složitého státního útvaru a s římským právem, znamenaly římskou *hospitalitas*, podle níž byli barbari usidlováni na půdě impéria. Tím vším pomáhaly formovat vládu jednoho mocného náčelníka (krále). V období Vikingů tato opora přirozeně už neexistovala, neschází ovšem snaha opřít se o krále a císaře jejich nástupnických říší, případně o papeže.

A naši bychom také další, nikoli nevýznamnou paralelu. Archeologické nálezy dokládají staré vztahy předvikinských skandinávských náčelníků či králů k římskému impériu, které zřejmě i tehdy podporovaly vzrůst jejich moci. Už z prvního století po Kr. pochází hrob (z lokality Hoby v Dánsku), v němž byla mj. nalezena římská stolní souprava, původem z Capuy, a pozůstatky dvou picích rohů. Picí rohy měly v atributech vladařské moci značnou roli. Na římských výrobcích se nacházelo jméno Silius. Mohl jím snad být velitel římské provincie Germanie z let 14–21 po Kr. Autoři knihy „Viking Empires“ se domnívají, že výbava hrobu je svědectvím o významu daného velmože pro velitele této římské provincie, který mu daroval svůj vlastní luxusní servis. V jiném hrobě na této lokalitě byl nalezen dvojbratý meč a přezka římské výroby. I zde se uvažuje o tom, že v hrobě spočívá spojenecký náčelník nebo voják v římských službách. Kromě toho se nedaleko od pohřebiště nachází velká vesnice, která by mohla uživit velmožskou družinu. Služba Severanů v římském vojsku pokračovala i v pozdní antice.¹⁴⁵

Významným faktorem posilování královské moci v době „velkého stěhování národů“ byla **legislativa**. V některých případech šlo v tzv. barbarských zákonících o ochranu krále samotného (vizigótská *Antiqua*, *Edictum Theoderici*, vzniklé snad ve státě Ostrogótů, *Leges Langobardorum*, *Lex Baiuvariorum*, některé ze saských zákoníků). Např. zákony vizigótského krále

¹⁴⁵ A. FORTE-R. ORAM – A. PEDERSEN, *Viking Empires*. Cambridge 2005, s. 22–24; 26; 30.

Chindasvinda dovolují mučení členů všech vrstev společnosti, je-li ohrožena královská moc, podobně jako římské zákony v případě *crimen laesae maiestatis*.¹⁴⁶ Jindy tyto zákoníky poskytovaly vyšší míru právní ochrany královským úředníkům (*Lex Salica*, *Lex Ribuaria*, *Leges Saxonum*). Část wergeldu, kompozice za nezákonné jednání, tzv. *fredus*, byla placena králi jako ochránci vnitřního míru v zemi.

K posilování královské moci přispívala i tradice a genealogie královských rodů či obřad investitury jejich členů. Ostrogótská Amalové se v době 6. století pyšili vládou sedmnácti generací svého rodu i původem od božstev. V rodě Merovejců se moc předávala pomocí kopií, pozvedání králů na štítě máme doloženo u Franků i Vizigótů.

Jednu z nejvýznamnějších mocí, podporujících tu královskou, pak představovala církev, a to ariánská i katolická. V případě ariánských církví byli germánští králové jejich hlavami, Merovejci a Karolingové si katolickou církev ve franské říši dokázali do jisté míry podřídit tím, že žádný biskup se nesměl ujmout úřadu bez jejich svolení. Proto i vyšší míra právní ochrany církve v barbarských zákonících mohla přispívat k posílení instituce království.

Králové nebyli však jedinými nositeli státnosti „barbarských“ germánských států. V raných dobách jejich vývoje představovali stát také ozbrojení osobně svobodní muži – *exercitus*. Svědčí o tom několik okolností. Jednou z nich je např. dvojí nastolení ostrogótského panovníka Theodericha Velikého. V roce 471, po smrti svého otce Thiudimira, převzal jako král vládu nad částí Ostrogótů podle dynastického principu, šlo o nástupnictví v rodě Amalů. V Itálii, jak jsme uvedli výše, nebyl však pouze vládcem Gótů, ale i skupin bojovníků pocházejících z řady jiných etnik, a proto následovalo jeho druhé zvolení králem tímto ozbrojeným lidem v roce 493. Jeho vnuk Athalarich se stal nástupcem na shromáždění, které Theoderich svolal. *Exercitus Gothorum* zvolil po jeho smrti krále Theudata i Eraricha, který byl Svěb. *Exercitus Vandalorum* zvolil po sesazení Hildericha králem Gelimera. Franský král Chlodvík si musel svou vůli nechat potvrzovat Březnovým sněmem, kde se také dělila válečná kořist. U Langobardů najdeme tuto instituci pod názvem *gairëthinx*, což v překladu znamená právě „sněm vojska“. Původní germánský výraz se zachoval díky nejstaršímu langobardskému zákoníku krále Rothariho z r. 643. Od těchto *exercitus* vedl vývoj v těch státech, které nebyly zničeny příliš brzy, ke stavovskému shromáždění. Dobře je doloženo u Vizigótů a Franků.¹⁴⁷ Románské obyvatelstvo barbarských států stálo mimo

¹⁴⁶ *Leges Visigoth.* VI 2, 1 a 2.

¹⁴⁷ Prokop. *B* GII 11, 5n.; *ibid.* III 2, 1–7; Prokop. *BV* I, 6–21; oficiální titul vandalského krále v Africe zněl: *rex Vandalorum et Alanorum* (srov. *Laterculus regum Wandalorum et*

tento *exercitus*. Nikdy nerozhodovalo o volbě králů, a to ani v tak silně anticou tradicí prostoupeném státním útvaru, jako bylo království Ostrogótů. Mohlo se však stát součástí stavovských shromáždění prostřednictvím královských a církevních úřadů, jež v těchto státech hojně zastávalo.

Kromě obecného sněmu bojovníků se v tzv. barbarských státech objevovaly i jiné zbytky staršího sociálního zřízení. Do státního zřízení Franků např. přešly soudní funkce, které v rodové kmenové společnosti vykonával *centenarius* a *thunginus*, vedle nichž se však záhy objevili královští úředníci *comes* a *grafio*, starší institucí byli i soudní porotci, zvaní *rachinburgii*.¹⁴⁸ Všechny „barbarské“ státy však měly teritoriální organizaci a teritoriální královskou správu. Nejvýznamnější právní institucí, která v germánských „barbarských“ státech přežívala z minulosti, byl už vzpomenutý *wergeld*.¹⁴⁹

Specifikem těchto států byly i jejich právní poměry. V 5.–9. století tady vznikaly „barbarské zákoníky“ (k nimž se jen proto, že nebyly sepsány v latině, nepočítají rané zákoníky anglosaské). Míra kodifikovaných kmenových obyčejových práv a převzatých římských právních norem v nich byla různá. Ve většině „barbarských“ států panovala právní personalita, právo se vztahovalo „k osobě“, nikoli k teritoriu, takže např. ve franském státě v době Karla Velikého platilo vedle práva římského a kanonického devět „barbarských“ zákoníků.¹⁵⁰ Královské konstituce však ve všech „barbarských“ státech platily teritoriálně a právní personalitu úspěšně překonávaly. S barbarskými germánskými státy se velmi dobře dají srovnat poměry v tzv. Attilově hunské říši, která by mohla být nazvána „barbarským“ státem s prvky států staroorientálních.¹⁵¹

Tzv. barbarské germánské státy vznikaly v řadě případů jako reakce na vnější nebezpečí (Vizigóti nebo Vandalové ustupovali před Huny, Burgundi byli Huny poraženi a zdecimováni, Ostrogóti hledali nová sídla po zániku hunské říše, Langobardi ustupovali před Avary). Vikingové však byli zvnějška ohrožováni nejvíce zpravidla jinými Vikingy, sami naopak byli živlem, napadajícím pevniny, ostrovy i moře ve velmi rozsáhlé oblasti. Kde se tedy skrývají příčiny jejich expanze, jejich rozsídlování na územích

Alanorum); *Exc. Vales.* XII 57; *Jord. Get.* 304: *Convocans Gothos comites gentisque suae primates...*; *Greg. Tur. HF* II 27; J. BEDNAŘÍKOVÁ, Stěhování národů. Praha 2003, s. 102–110; 115–117.

¹⁴⁸ J. BEDNAŘÍKOVÁ, Frankové a Evropa. Praha 2009, s. 118–120.

¹⁴⁹ Systém peněžních kompozic za různá provinění.

¹⁵⁰ A k tomu ještě *Lex Romana Curiensis*, kodifikovaná zdejší biskupem pro oblast Churu.

¹⁵¹ J. BEDNAŘÍKOVÁ, Contribution to the Basic Methodological Questions (Ancient States and the States in the Transitional Period Between Antiquity and the Middle Ages). In: Bednaříková, J. – Meško, M. – Žáková, A. (Ed.), On Research Methodology in Ancient and Byzantine History. Brno 2015, s. 9–38.

od Grónska po francouzskou Normandii, na východě v prostředí Slovanů na Rusi? Jejich tentokrát nezdařených pokusů osídlit Vinland, ležící na pobřeží Nového světa? Příčiny jejich pronikání do Středomoří nebo ohrožování byzantské říše?

Vývoj bojovnického a královského či náčelnického prostředí ve Skandinávii by nám měl v řešení těchto otázek hodně napomoci.

Severští králové

V knize „Viking Empires“ se dočteme, že již známá porážka Římanů v Teutoburském lese roku 9 po Kr. povzbudila tvorbu královských dynastií a nakonec států ve Skandinávii. Tomu by odpovídalo to, co o některých vládcích na severu Evropy píše Tacitus, i to, co shledal archeolog J. Callmer,¹⁵² že totiž k první centralizaci moci, konkrétně ve Skåne, dochází v 1.–2. století po Kr. Od 3. do 6. století koncentrace moci ve Skandinávii pokračovala, stejně tak jako rostla sociální diferenciaci, vznikala mocenská centra, docházelo k výstavbě opevnění, rostla velikost vesnic, objevovaly se rozdíly ve velikosti domů. Vyšší sociální vrstvy vytvářely spojenecké svazky na široké frontě od Norska až k Černému moři.

V 7. století po Kr. dochází k profesionalizaci vojska. To bychom chápali tak, že se vytváří typické prostředí bojovnických družin.¹⁵³ Některá z opevněných center nebyla dostatečně silná pro účely vojenské obrany před vnějšími nepřáteli, a proto se vykládají jako místa, kde náčelník demonstroval svou moc, která sloužila ke kontrole obchodu, výběru cel nebo dávek.¹⁵⁴ Pro 6.–7. století dokládá existenci královských rodů, včetně jejich vazeb s jinými evropskými rody, L. Hedeager. Také E. Roesdahl píše, že termín *rex Danorum* sahá do 6. století.¹⁵⁵ S. Brink počátky dílčích království klade sice až do 8. století, nicméně tyto rozdíly jsou, jak jsme už na to poukazovali, závislé na našem metodologickém přístupu k věci – koho označit ještě za náčelníka a koho už za krále. Např. Jordanes píše o severských Raniích, že mají krále Rodulfa, předáky Gótů nazýval králi dokonce už Tacitus. V čele

¹⁵² J. CALLMER, Territory and Dominion in the Iron Age in Southern Scandinavia. In: K. Jennbert, L. Larsson, R. Petré, B. Wiszomirska-Werbart (Ed.), Regions and Reflections. Lund 1991, s. 257–273.

¹⁵³ A. FORTE et al. o. c., s. 1–3; 18nn. S existencí soukromého vlastnictví půdy autoři počítají již ve 4. stol. po Kr. (s. 20).

¹⁵⁴ A. FORTE et al., o. c., s. 27n.

¹⁵⁵ L. HEDEAGER, Scandinavia before the Viking Age. In o. c. Viking World, s. 12n. E. ROESDAHL, The Emergence of Denmark and the Reign of Harald Bluetooth, ibid., s. 655.

různých územních politických jednotek, majících jednotný právní systém a svůj sněm, mohl stát král, předák s titulem *godi*, *dróttin* (název je odvozen od názvu družiny, *drótt*) nebo jarl.¹⁵⁶ Pro krále byly na severu užívány tituly *kunning* nebo *konung* (z protogermánského *kuningaz*), ovšem i nadále mohl být i významný král nazýván *dróttinn* – např. Harald Krásnovlasý byl titulován *dróttin Nordmanna*.¹⁵⁷ Postupně tento titul, jak svědčí Ólafr saga helga (kapitola 24), byl vlastně synonymem slova „pán“. Arabské prameny označovaly vládce Varjagů v Rusku *malik* (král) nebo *kahan* (chán). Kněží tu podle nich mohli mít více moci než králové.¹⁵⁸ I když např. Nestor něco takového nedokládá, mohlo jít o závislost zdejší vladařské moci na náboženských obřadech.

Dynastie vznikaly a zanikaly, soupeřily spolu, na územích později sjednoceného Dánska, Švédska i Norska vládl větší počet předáků. Pro upevnění vlády dynastie byla důležitá její tradice a královská propaganda. Velmi významnou lokalitou je v tomto smyslu dánské Jellinge, kde byly archeologické výzkumy zahájeny roku 1820. Na proslulém runovém nápisu, který vypovídá o zásluhách krále Haralda Modrozubého při christianizaci Dánska, byly objeveny reliéfy, které bychom mohli vyložit jako spojení tradiční staré a nové sakrality krále: Obraz mocného dravce, bojujícího s hadem, a obraz triumfujícího Krista.¹⁵⁹ Byla tu objevena kultovní hala přibližně 170 m dlouhá, kterou dal zřejmě vystavět otec a předchůdce krále Haralda Modrozubého Gorm, jenž zemřel asi roku 950.¹⁶⁰ Do areálu patřila obrovská Gormova mohyla a mohyla jeho manželky jménem Thyre. Nacházelo se zde také místo thingu, poměrně rozlehlé. Stavby v Jellinge jsou vykládány jako vyjádření myšlenky vlády silného krále.¹⁶¹ V blízkosti Jellinge byl vystavěn také most o délce 760 m, nejstarší v Dánsku. I on byl památníkem, vyjádřením moci Haralda Modrozubého, a zároveň mostem pro duše jeho rodičů.¹⁶² Nové archeologické výzkumy objevily v Jellinge i další význačné struktury, patřící do Haraldovy doby, především na tehdejší dobu obrovský, palisádami obklopený dvůr o rozloze 12,5 ha.¹⁶³ Nejen za účelové vojenské stavby, kterými nepochybně byly, ale i za součást královské propagandy považuje badatel E. Roesdahl také čtyři mohutné pevnosti (trelleborgy),

¹⁵⁶ S. BRINK, Early Politics and Prehistoric Provinces. In o. c. Viking World, s. 23n.

¹⁵⁷ S. BRINK, Slavery in the Viking Age. In o. c. Viking World, s. 54; C. KRAG, The Creation of Norway, ibid, s. 645.

¹⁵⁸ D. ANDROSCHUK, The Vikings in the East. In o. c. Viking World, s. 532.

¹⁵⁹ A. PEDERSEN, The Royal Monuments of Jellinge, o. c. Viking 2013, s. 158.

¹⁶⁰ Ann. Ryenses 88.

¹⁶¹ Srov. např. A. FORTE, et al., o. c. 2005, s. 179; J. BRØNSTED, o. c., s. 227n.

¹⁶² K mostům pro duše srov. také E. OXENSTIERNA, o. c., s. 288.

¹⁶³ A. PEDERSEN, o. c. 2013, s. 159.

Památníky z dánské lokality Jellinge (10. stol.) spojují starou a novou dobu.
 Najdeme tady symboly sakrálního království z dob polyteismu
 i vyjádření nové opory království – křesťanské víry.
 Velké mohyly náležejí otci Haralda Modrozubého Gormovi a jeho matce Thyre.

které Harald vystavěl.¹⁶⁴ Součástí královské propagandy se postupně všude ve Skandinávii stávaly také ražby mincí.¹⁶⁵

Významnými oporami rozvíjející se švédské královské moci byla především Stará Uppsala, Stará Sigtuna a Birka, té norské Olafem Tryggvasonem založený Nidaros.¹⁶⁶

J. Bill¹⁶⁷ se domnívá, že s prezentací královské moci a se snahami o konsolidaci vlády určité dynastie souvisejí také ty nejvýznamnější pohřby v lodích, jež měly vyznačovat právo na moc v určitých oblastech. Vychází přitom

¹⁶⁴ E. ROESDAHL, o. c. Emergence..., s. 657–662.

¹⁶⁵ A. PEDERSEN, o. c. 2013, s. 154.

¹⁶⁶ T. LINKVIST, The Emergence of Sweden. In o. c. Viking World, s. 669; M. HROCH – H. KADEČKOVÁ – E. BAKKE, Dějiny Norska. Praha 2005, s. 27n. Intenzivně archeologicky prozkoumané centrum Kaupang-Skiringssal mohlo být v Norsku založeno Dány (D. SKRE, Kaupang-Skiringssal. In o. c. Viking World, s. 118).

¹⁶⁷ J. BILL, The Oseberg Ship and Ritual Burial. In Viking 2013, s. 200n.